

OPEN MONUMENTENDAG 2019

Plekken van plezier

Gemeenten:

's-Hertogenbosch

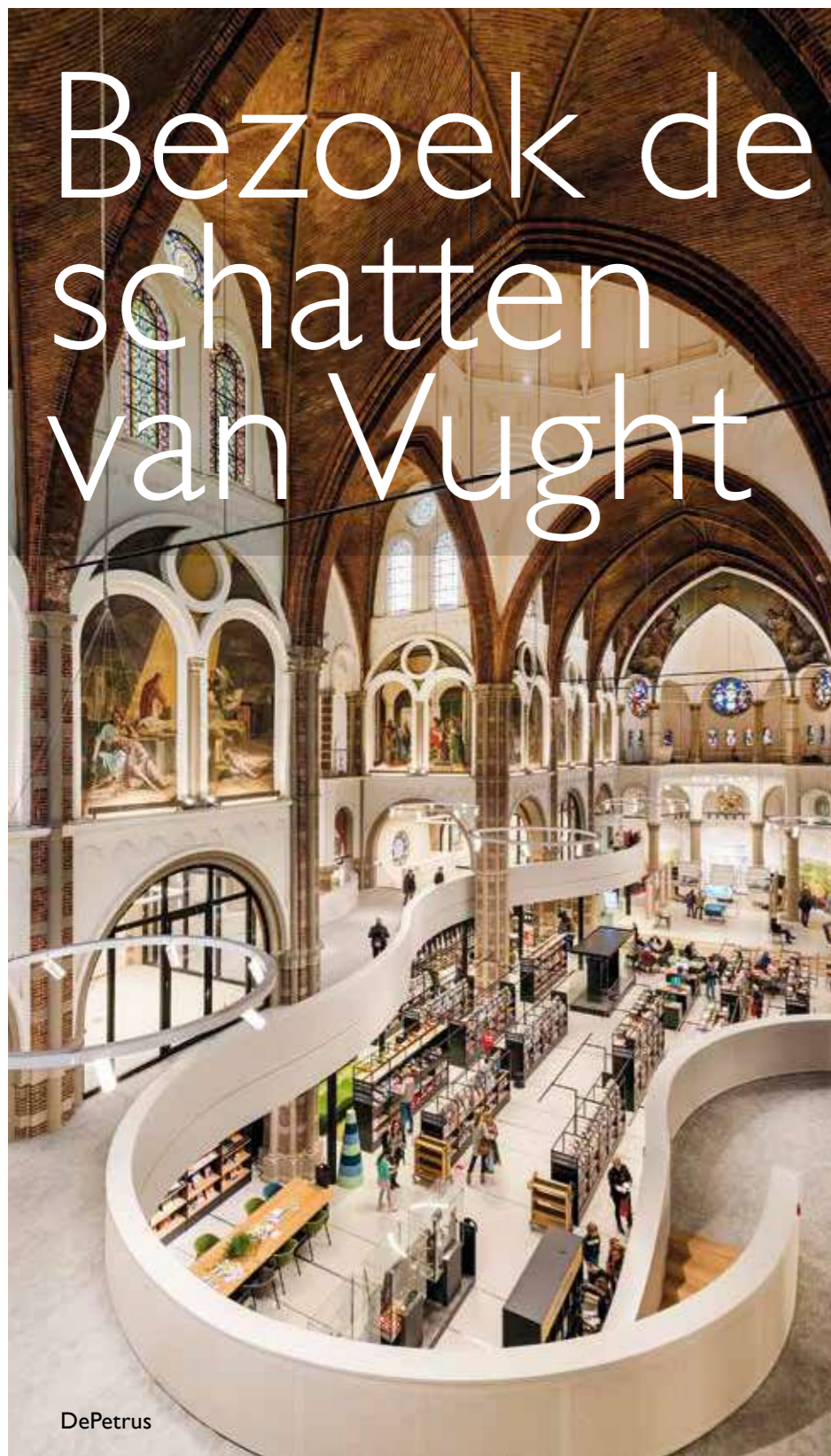
Sint-Michielsgestel

Vught

14 september centrum

15 september buitengebied

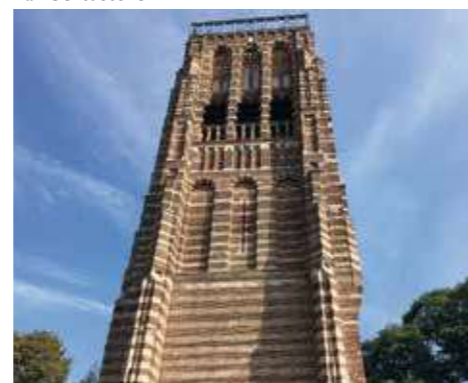

ZONDAG
15 SEPTEMBER
11 - 17 UUR

Landgoed Huize Bergen

Lambertustoren

Fort Isabella

Bezoek de schatten van Vught

DePetrus

BEZOEK OPEN MONUMENTENDAG IN VUGHT

Zie pagina 64 t/m 73 voor meer informatie

www.bezoekvught.nl

Bezoek Vught

ALGEMENE INFORMATIE

WEEKEND

Net als de afgelopen jaren is Open Monumentendag dit jaar weer een Open Monumentenweekend. Op zaterdag monumenten bekijken in de binnenstad. Op zondag in samenwerking met de gemeenten Vught en Sint-Michielsgestel toeren door de omliggende dorpskernen, van monument naar monument.

PUBLIEKSINFORMATIE ZATERDAG

De centrale informatiebalie van Open Monumentendag is in het Stadhuis, Markt 1, 's-Hertogenbosch, telefoon: 06-53210681. Alleen op zaterdag geopend van 10.00 tot 17.00 uur.

AFWIJKENDE OPENINGSTIJDEN

De monumenten in de binnenstad zijn alleen op zaterdag (gratis) geopend van 10.00 tot 17.00 uur. De monumenten in het buitengebied zijn alleen op zondag geopend van 11.00 tot 17.00 uur. Let op: sommige monumenten kennen **afwijkende** openingstijden. Dit staat in het magazine aangegeven.

PARKEREN / TRANSFERIA

In en om het centrum zijn diverse parkeergarages. Wij adviseren echter om gebruik te maken van de transferia. Parkeren plus openbaar vervoer voor maximaal 4 personen naar het centrum van de stad (en ook weer terug) kost u maar € 4,00. U kunt buslijn 60, 70 of 80 gebruiken. De transferia zijn:

- Pettelaarpark, Pettelaarpark 59
- De Vliert, Stadionlaan 9
- Deutersestraat, Deutersestraat 2d

Zie ook: www.parkeren-denbosch.nl

ERFGOED 'S-HERTOGENBOSCH ROUTE APP

Met de Erfgoed 's-Hertogenbosch Route App wordt de Open Monumentendag 2019 **nóg leuker!** Download de gratis app **Erfgoed 's-Hertogenbosch** en beleef de Open Monumentendagen op een makkelijke en vernieuwende manier. Met de app zie je in één oogopslag welke monumenten zich bij jou in de buurt bevinden. Je mist geen informatie, want alle teksten uit het boekje staan ook in de app. Bovendien zijn er extra historische foto's uit de beeldbank van de afdeling Erfgoed toegevoegd aan de monumenten. Hierdoor krijg je een beter beeld van hoe de monumenten er vroeger bijstonden.

ORGANISATIE OPEN MONUMENTENWEEKEND

- Gemeente 's-Hertogenbosch
- Gemeente Sint-Michielsgestel
- Gemeente Vught
- Genootschap ter bevordering van het Gebruik van de Naam 's-Hertogenbosch
- Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch
- Stichting 's-Hertogenbossche Monumentenzorg
- Het Schuttersgilde de Oude Schuts
- Heemkundekringen Rosmalen, De Orthense Schaar, De Heerlijkheid Herlaar, Op die Dungen, De Plaets, Sint-Michielsgestel, Nuwelant en Den Hoogert
- Vughts Museum
- Nationaal Monument Kamp Vught
- Vestingfietsen/Hertogboeren
- Team Evenementen Gastvrij 's-Hertogenbosch (De Blauwe Engelen)

Met bijzondere dank aan **ALLE** vrijwilligers!

En de leden van het comité Open Monumentendag: Jac. Biemans, Bert van Coenen, Frans Bolder, Hennie van Eldijk, René van der Heijde, Rob van de Laar en Celestine Vughts

Binnendiezekoor

Dit koor is in 2000 opgericht op initiatief van een aantal schippers die, omdat er in de winter niet gevaren werd, elkaar in deze (koude) periode toch wilden blijven ontmoeten. Het koor is uitgegroeid tot ruim 20 leden, zowel mannen als vrouwen, allen actief vrijwilliger bij de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch. Het meertalige repertoire is heel divers onder muzikale leiding van len Bouwmans.

Rosmalens Mannenkoor

Met ruim veertig mannen zingen zij een meertalig repertoire, van klassiek tot pop en van romantiek tot musical. Van middeleeuws tot hedendaags. Het koor staat sinds 2017 onder leiding van len Bouwmans.

Capella Ducis

Capella Ducis is het kamerkoor met een voorliefde voor muziek uit de renaissance en (vroeg)barok. Soms maken ze een uitstapje naar moderner werk, maar dan wel met een duidelijke band naar oude muziek, zoals bijvoorbeeld Northern Lights van Gjeilo. Het koor probeert vaak niet zo bekende, maar daarom niet minder mooie, muziek onder de aandacht te brengen onder leiding van Frans van de Loo.

Duketown Barbershop Singers

De Duketown Barbershop Singers is een groep enthousiaste mannen die met veel plezier, onder leiding van Monique Brouwer, zich toeleggen op het beoefenen van barbershop-zang en -entertainment. Barbershop Singing is een a-capella muziekvorm, meest in de Engelse taal gezongen. De barbershopstijl kenmerkt zich door vier stemgroepen: leads, tenors, baritones en bass. Het repertoire bestaat onder andere uit jazz, musical en ballads.

Los del Bosque

Los del Bosque ('Hullie uit 's-Hertogenbosch') bestaat sinds 2017 en wordt gevormd door Irene Koster (zang) en Harry Boekwijt (gitaar). Het tweetal brengt traditionele en eigentijdse Spaanstalige luistermuziek. Deze kan afkomstig zijn uit Zuid-Amerika, maar uiteraard vooral ook het Iberisch schiereiland, vanaf de 15^e eeuw tot heden.

De Duketown Ladies

De Duketown Ladies uit 's-Hertogenbosch is een enthousiaste groep vrouwen die het barbershop zingen een eigentijdse en kleurrijke invulling geeft, onder leiding van Evelien Clement.

Voorpagina: Hakkie van Rosmalen, Herberg 't Pumpke, 1982. (met dank aan Bas van Rosmalen, foto Marc Bolsius)

ACTIVITEITEN IN EEN OOGOPSLAG

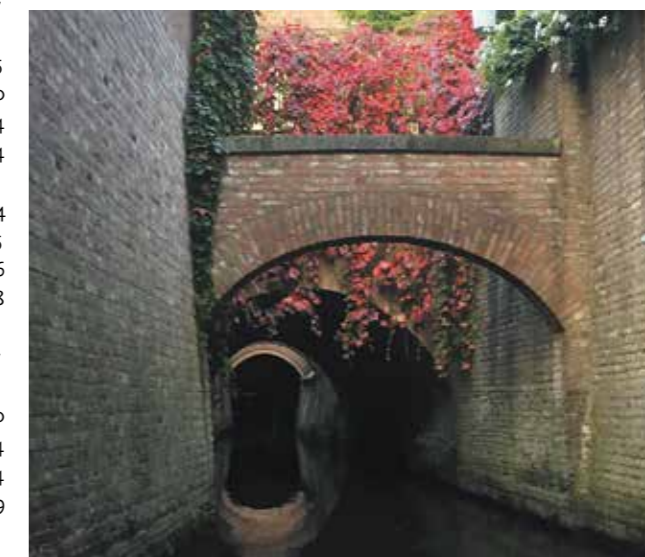
Zaterdag 14 september 2019

TIJD	PAGINA
10.30	Rondleiding door het Groot Tuighuis 24
10.30	Rondleiding Zuiderpassage met bezoek café Lohengrin 36
11.00	Optreden Los del Bosque in Sociëteit Amicitia 18
11.00	Lezing 'Plezier? Voor Wie?' door Jos Wassink in de kapel van Reinier van Arkel 25
11.00	Mini rondleiding door het Jheronimus Bosch Art Center 26
11.00	Rondleiding door Babel 74 (Muzerije) 28
11.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
11.30	Boerenbruiloft van Brueghel in Groot Tuighuis 24
11.30	Rondleiding door Babel 72 (Bibliotheek) 28
12.00	Optreden Los del Bosque in Sociëteit Amicitia 18
12.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
12.30	Rondleiding door het Groot Tuighuis 24
12.30	Mini rondleiding door het Jheronimus Bosch Art Center 26
12.30	Rondleiding door Babel 72 (Bibliotheek) 28
12.30	Rondleiding Zuiderpassage met bezoek café Lohengrin 36
13.00	Lezing 'Plezier? Voor Wie?' door Jos Wassink in de kapel van Reinier van Arkel 25
13.00	Rondleiding door Babel 74 (Muzerije) 28
13.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
13.00	Theatrale rondleiding door de Verkadefabriek 34
13.30	Optreden Duketown Barbershop Singers in de Grote Kerk 10
13.30	Optreden Chiel Spaans en Daniëlle Sluimers in Amicitia 18
13.30	Boerenbruiloft van Brueghel in Groot Tuighuis 24
13.30	Optreden Duketown Ladies in Babel 74 (Muzerije) 30
14.00	Optreden Binnendiezekoor in het Bestuurscentrum 9
14.00	Orgelconcert door Willem Hörmann in de Sint-Catharinakerk 16
14.00	Mini rondleiding door het Jheronimus Bosch Art Center 26
14.00	Literaire monumenten in Babel 72 (Bibliotheek) 28
14.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
14.00	Theatrale rondleiding door de Verkadefabriek 34
14.00	Preview 'Fort Europa' door Matzer in de Verkadefabriek 34
14.15	Optreden Duketown Ladies in Babel 74 (Muzerije) 28
14.30	Rondleiding door het Groot Tuighuis 24
14.30	Optreden Duketown Barbershop Singers bij Reinier van Arkel 25
14.30	Rondleiding Zuiderpassage met bezoek café Lohengrin 36
14.45	Optreden Binnendiezekoor in het Bestuurscentrum 9
15.00	Optreden Kelly Poukens en Dorenda Notermans in Willem Twee Concertzaal 17
15.00	Lezing 'Plezier? Voor Wie?' door Jos Wassink in de kapel van Reinier van Arkel 25
15.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
15.00	Theatrale rondleiding door de Verkadefabriek 34
15.00	Preview 'Fort Europa' door Matzer in de Verkadefabriek 34
15.30	Optreden Rosmalens Mannenkoor in het Bestuurscentrum 9
15.30	Rondleiding door het Groot Tuighuis 24
15.30	Optreden van Los del Bosque bij Reinier van Arkel 25
15.30	Mini rondleiding door het Jheronimus Bosch Art Center 26
15.30	Optreden Duketown Barbershop Singers in de Soete Moeder 28
16.00	Optreden Kelly Poukens en Dorenda Notermans in Willem Twee Concertzaal 17
16.00	Orgelconcert Stephan van de Wijgert in de Sint-Janskathedraal 21
16.00	Rondleiding door Kloosterhotel 'De Soete Moeder' 30
16.00	Theatrale rondleiding door de Verkadefabriek 34
16.00	Preview 'Fort Europa' door Matzer in de Verkadefabriek 34
16.15	Optreden Rosmalens Mannenkoor in het Bestuurscentrum 9

Doorlopend demonstraties en rondleidingen op diverse locaties.

Zondag 15 september 2019

TIJD	PAGINA
11.00	Rondleiding Begraafplaats Orthen, Herven 1 43
11.00	Demonstratie handboogschieten Dorpstraat 30 Gemonde 58
11.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70
11.30	Beklimming toren, Petrus Dondersplein 13 Sint-Michielsgestel 60
11.30	Unieke wandeling langs diverse monumenten Haanwijk 4a, Sint-Michielsgestel 62
12.00	Rondleiding om gebouw Kentalis, Theerestraat 41/42 Sint-Michielsgestel 60
12.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70
12.30	Bijzonder verhaal over Seldensate door Frédérique Schoenmakers-de Groot, Laan van Seldensate 4 52
12.30	Beklimming toren, Petrus Dondersplein 13 Sint-Michielsgestel 60
13.00	Rondleiding Begraafplaats Orthen, Herven 1 43
13.00	Optreden Capella Ducis bij de Molen, Molenstraat Rosmalen 45
13.00	Unieke wandeling langs diverse monumenten Haanwijk 4a, Sint-Michielsgestel 62
13.00	Optreden Gimmese Kapel, Muziekkiosk Dorpstraat Gemonde 58
13.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70
13.30	Bijzonder verhaal over Seldensate door Frédérique Schoenmakers-de Groot, Laan van Seldensate 4 52
13.30	Beklimming toren, Petrus Dondersplein 13 Sint-Michielsgestel 60
13.30	Rondleiding om gebouw Kentalis, Theerestraat 41/42 Sint-Michielsgestel 60
14.00	Optreden Capella Ducis bij de Molen, Molenstraat Rosmalen 45
14.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70
14.30	Bijzonder verhaal over Seldensate door Frédérique Schoenmakers-de Groot, Laan van Seldensate 4 52
14.30	Beklimming toren, Petrus Dondersplein 13 Sint-Michielsgestel 60
14.30	Unieke wandeling langs diverse monumenten Haanwijk 4a, Sint-Michielsgestel 62
15.00	Rondleiding Begraafplaats Orthen, Herven 1 43
15.00	Optreden Capella Ducis bij de Molen, Molenstraat Rosmalen 45
15.00	Rondleiding om gebouw Kentalis, Theerestraat 41/42 Sint-Michielsgestel 60
15.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70
15.30	Beklimming toren, Petrus Dondersplein 13 Sint-Michielsgestel 60
16.00	Wandeling Zorgpark Voorburg, Watertorenlaan 11, Vught 70

Activiteiten Afdeling Erfgoed Maand van de Geschiedenis oktober 2019

ARCHEOLOGIE

11-13 oktober

Nationale Archeologiedagen

MIDDELEEUWEN

14-18 oktober

Expositie originele oorkonde 'Blijde Incomste' uit 1356

TWEEDE WERELDOORLOG

14-28 oktober

Exposities

'Sinti en Roma door de eeuwen heen'

'Aanwinsten Stadsarchief Tweede Wereldoorlog'

TWEEDE WERELDOORLOG

17 oktober

Gevarieerde historische avond rond '75 jaar bevrijd 1944-2019'

Meer info: www.erfgoedshertogenbosch.nl

PLEKKEN VAN PLEZIER

Wethouder van Olden: Monumenten zijn ter lering én vermaak!

In het weekend van 14 en 15 september is het weer Open Monumentendag in ons land. Natuurlijk doet ook 's-Hertogenbosch, met zo'n 560 rijks- en ruim 600 gemeentelijke objecten immers monumentenstad pur sang, ook dit jaar weer volop mee. Het thema van Open Monumentendag 2019 is 'Plekken van plezier', waarbij de amusementswaarde van monumenten centraal staat. Verschillende opengestelde monumenten van dit jaar sluiten aan bij dit thema. Op andere plekken kunt u een muziekkuitvoering bijwonen of geven we op andere wijze uiting aan het thema rond ontspanning, vermaak en vrije tijd.

MONUMENTEN

's-Hertogenbosch kent monumenten in allerlei soorten en maten en een buitengewoon intensieve aandacht en liefde voor ons erfgoed. Met de monumenten in onze stad verbinden we het verleden met het heden en de toekomst. Het is een rode draad in ons bestaan. Monumenten zijn betekenisvolle plekken in onze samenleving. Ze prikkelen de fantasie en ambitie. Monumenten bekoren niet alleen de inwoners maar ook bezoekers van onze stad en gemeente. Elk monument is eigenlijk een geschiedenisboek op zich. Je moet ervoor open staan dit te willen lezen. En dat kan op Open Monumentendag. Dankzij de inzet van velen, en nog gratis ook!

"Het koesteren van dit erfgoed, dat immers van ons allemaal is, is van het grootste belang. Zeker voor een monumentale stad als 's-Hertogenbosch. Dat doen wij al jaren met veel plezier en succes met onze burens. Op zaterdag in het centrum en op zondag in het buitengebied. Samen met onze collega's uit de gemeenten Vught en Sint-Michielsgestel hebben we weer een aantrekkelijk programma samengesteld. Ook dit jaar zijn er weer bijzondere monumenten opengesteld. Wat dacht u van het Stadhuis met Raadskelder en Bestuurscentrum, panden in de Postelstraat, de oude bioscoopzaal Luxor, de tuin van Huizinghe de Loet, Maritiem Light of een speciale rondleiding over de Zuiderpassage".

EUROPESE FORTENDAG 2019

Europese samenwerking is van groot belang voor behoud en ontwikkeling van ons erfgoed. EFFORTS is de Europese belangenorganisatie voor militair erfgoed, zoals forten, linies en vestingsteden. Deze werd in 2016 tijdens een congres in 's-Hertogenbosch en Vught opgericht. Behoud en openstelling van de Bossche Vestingwerken, van de Linie 1629 en van tal van andere monumenten met een militair historisch karakter in de regio kan profiteren van deze Europese organisatie. In 2019 zijn vanwege de Europese Fortendag tijdens het Open Monumentenweekend ook diverse forten geopend. Herkenbaar in het magazine met

"Ik nodig ook iedereen van harte uit op zaterdag in het centrum én op zondag in het buitengebied al deze prachtige monumenten te bezoeken. Het uitgebreide programma van deze dagen vindt u in deze prachtig uitgevoerde gids. Ik zeg daarvoor ons comité, de vele vrijwilligers en niet te vergeten de eigenaren van monumenten uitdrukkelijk dank. Ik wens u veel lering én vermaak tijdens de Open Monumentendagen 2019".

1 STADHUIS

Markt 1

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Centraal informatiepunt, 06 53210681.
- Stand met folders en verkoop van boeken.
- Toelichting door gidsen van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch.
- Toezicht door het Gilde De Oude Schuts.

Het stadhuis, hét centrum van de Bossche burgerij, is van oudsher de zetel van het stadsbestuur. Het dateert in de huidige vorm grotendeels uit 1670. Het bestaat uit drie samengevoegde particuliere woonhuizen. Het middelste pand werd in 1366 door de stad aangekocht.

Het linker- en rechterbuurpand werden respectievelijk in 1481 en 1599 bij het stadhuis gevoegd. In 1563 werd een nieuw griffiehuis gebouwd op het achtererf. Hiervan werd de verdieping eerst gebruikt als schepenkamer en later als trouwzaal. Bij de grote verbouwing van het stadhuis in 1670 werd de klassieke zandstenen voorgevel opgetrokken naar ontwerp van Pieter van den Minne met toevoegingen van Peter van Gogh. Aan de achterkant van het stadhuis werd in 1691, naar ontwerp van hofarchitect Jacob Roman, een galerij gebouwd tussen het griffiepand en het stadhuis. Het stadhuis heeft een rijk interieur uit verschillende perioden: 17e-eeuws goudleerbehang, wandtapijten, 18e-eeuwse schouwen, lambriseringen, enzovoort. In de hal ziet u allegorische muurschilderingen van Antoon Derkinderen.

Boven in de gevel van het Stadhuis draait elk half uur het ruiterspel, in de Bossche volksmond 'de pèrdjes' genoemd. Vier ruiters in harnas draaien rond een vestingtoren tegen elkaar in. Ze worden begeleid door twee trompetters te paard die aan de zijkanten vast zijn opgesteld. Uit de stadsrekeningen blijkt dat al in 1529 sprake was van een ruiterspel in het Stadhuis. Beeldsnijder Jasper Mabee kreeg toen vier gulden voor het 'vermaken' en schilderen van 'vier perdekens, twee die steken en twee die staen'. Dit ruiterspel was dus eenvoudiger dan de huidige uitvoering met de zes pèrdjes, vervaardigd in 1679. Ze werden in 2017 door Femke Rinkel gerestaureerd.

2 RAADSKELDER

Markt 1a

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Het bordes voor het middeleeuwse stadhuis en de kelders werden in 1529 vernieuwd naar ontwerp van Jan Darkennes, die van 1521 tot 1572 ook werkzaam was als bouwmeester van de Sint-Jan. Het bordes werd herbouwd in 1670. De middeleeuwse kelders onder het stadhuis bleven ongewijzigd. De middelste kelder heeft een fraaie vormgeving met kalkstenen kruisribgewelven en kolommen, een stenen schouw en kaarsnissen in de zijwanden. De kelders werden vooral als opslag gebruikt. Een zadel- en een harnasmaker maakten aan het begin van de 16^e eeuw (vóór de verbouwing) gebruik van de grote middenkelder. Later in de 16^e eeuw maakten zij plaats voor de zogenoemde groenroeden, een soort stedelijke deurwaarders. Tot de 19^e eeuw bewaarde men hier ook de onderdelen van het schavot dat bij gelegenheid op de Markt voor het stadhuis werd gemonteerd. De dichtgestorte kelders werden op initiatief van burgemeester Van Lanschot rond 1927 weer opengelegd en in gebruik genomen. Sinds 2016 is de kelder weer in gebruik als horecagelegenheid.

3 BESTUURSCENTRUM

Achter het Stadhuis 5-7

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 14.00 en 14.45 uur optreden van het Binnendiezekoor.
- Om 15.30 en 16.15 uur optreden van het Rosmalens Mannenkoor.

In deze nieuwbouw, gelegen boven de Binnendieze zijn de restanten van de oudste stadsmuur (vroeg 13^e eeuw) in het zicht gebracht, evenals de later hierop gemetselde topgevel van het Griffiehuis uit 1563, die ook op de verdieping in de Raadszaal en de verdieping daarboven zichtbaar is gemaakt. Op deze plaats bevond zich het stadhuis voordat de stad in 1366 het pand aan de Markt aankocht als nieuw raadhuis. Aan weerszijden van het Griffiehuis bevond zich een binnenplaats in het stadhuiscomplex. De oostelijke binnenplaats achter het stadhuis grenst aan de achterzijde van de bebouwing langs de Ridderstraat. Deze is tijdens Open Monumentendag toegankelijk.

4 GROTE KERK

voormalig Nederlands Hervormde Kerk

Kerkstraat 20

- Open op zaterdag van 10.00 tot **16.30 uur**.
- Doorlopend (amateur) orgelbespelingen.
- Om 13.30 uur optreden van de Duketown Barbershop Singers.
- Vanaf 16.00 uur stemmen van het orgel voor een betaald orgelconcert om 17.00 uur.

Deze kerk is gebouwd op een terrein tussen de Hinthamerstraat, Sint-Annaplaats en Kerkstraat waar zich vanaf 1523 de gotische Sint-Annakapel bevond. De Sint-Annakapel werd gesloopt in 1819, samen met twintig omringende huizen, om plaats te maken voor de Nederlands Hervormde Kerk. De kerk is in 1820-1821 gebouwd in neoclassicistische stijl. De plattegrond is kruisvormig, de gevels van de kruisarmen hebben grote, half ronde vensters die het interieur een heldere lichtinval geven. De kerk biedt een indrukwekkende ruimtewerking. De preekstoel, orgelzolder en tribune dateren uit 1821, het orgel uit 1831. Sinds de fusie van de protestantse geloofsgemeenschappen wordt de Grote Kerk gezamenlijk door hen gebruikt.

5 GEWELVENKELDER HOTEL CENTRAL

Markt 57

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Hier stond het huis 'De Leeuwenburg'. In aanleg dateert het uit het einde van de 13^e of vroege 14^e eeuw. Gebouwd als rijk particulier woonhuis. In 1671 werd het door de gemeenteontvanger aangekocht in opdracht van de Raad van State om hier een 'Corps de Garde' oftewel hoofdwacht te huisvesten. Hoewel in 1703 het pand alweer in particuliere handen kwam, werd het direct als hoofdwacht verhuurd tot 1869. Tussen 1869 en 1896 was het gebouw in gebruik als postkantoor en sindsdien als hotel. Het enige nog bewaard gebleven middeleeuwse relict is de kelder. Die was oorspronkelijk voorzien van een houten zoldering en werd in het begin van de 16^e eeuw voorzien van kolommen en kruisribgewelven. In 1986-1987 werd deze ruimte volledig gerestaureerd en dient sindsdien als decor om aan de vele binnen- en buitenlandse gasten het ontbijt te serveren, is officiële trouwlocatie en wordt gebruikt voor bijzondere feesten.

6 'T ROOT CRUIJS

Markt 61

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur. Alleen de kelder is toegankelijk.

Dit woonhuis dateert uit de 14^e eeuw en werd in 1477 'Inden Salvatoer' genoemd. Het is niet bekend wanneer de naamsverandering naar 't Root Cruijs plaatsvond. De meest beroemde bewoner van het huis was de schilder Jheronimus Bosch (circa 1450-1516). Zijn vrouw Aleit Goyarts vanden Meervenne erfde het pand van haar vader, waarna zij en haar echtgenoot het betrokken. In de huidige staat heeft het pand een 19^e-eeuwse voorgevel. Ook de inrichting, verdiepingen en zolder dateren uit deze relatief recente periode. Het pand was ingedeeld in een voor- en achterhuis met tussenliggende 'brandmuur'. De kelders met tongewelven en de zijmuren zijn nog middeleeuws. Neem de trap aan de voorzijde en loop door de kelders waar ongetwijfeld de beroemde schilder ook heeft rondgelopen.

7 DE MORIAAN

nu VVV

Markt 77

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleidingen.

De Moriaan is het meest complete voorbeeld van een woning voor de Bossche stadselite uit de middeleeuwen. Dit bakstenen 'zaalhuis' dateert van kort na 1200. Een halve eeuw geleden werd het ingrijpend gerestaureerd. De gevels zijn deels gereconstrueerd: de trapgevel en het hoektorentje zijn herbouwd op basis van aanwezige bouwsporen en historische afbeeldingen. Aan de binnenzijde van het gebouw zijn nog veel authentieke bouwkundige elementen bewaard gebleven, zoals de 13^e-eeuwse zijmuren en de houten draagconstructies, behorend tot een tweede verbouwingsfase uit 1310. Lange tijd gold de Moriaan als het oudste stenen huis van Nederland.

8 LUXOR THEATER

Hooge Steenweg 15

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Alleen via een trap bereikbaar.

Het pand aan de Hooge Steenweg 15 is, uitgezonderd de zijgevels, in 1919 volledig nieuw gebouwd ten behoeve van het Luxor Theater. Het pand is gebouwd in een expressionistische Amsterdamse-schoolstijl. Aan de rijke natuurstenen voorgevel (Udelfanger zandsteen) is dat nog goed zichtbaar. A.J. Hekker was de architect van het ontwerp. Zijn naam is op een gevelsteen rechts in de voorgevel nog aanwezig. Het interieur heeft zijn oorspronkelijke basisvorm behouden met een gebogen stucplafond.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het pand in gebruik genomen als bioscoop, voor veel mensen een 'plek van plezier'. Hierna volgen meerdere verbouwingen, waaronder de sloop van de bovenste verdieping van de toneeltoren. Later is het gebouw herbestemd tot winkel. In 1991 is de voorgevel gerestaureerd, waarbij de smeedijzeren armaturen van de lantaarns ter weerszijden van de ingang zijn aangebracht.

9 STADSBROUWERIJ VAN KOLLENBURG

Kruisstraat 28a

& CAFÉ BAR LE DUC

Korenbrugstraat 5-7

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend deskundige uitleg.

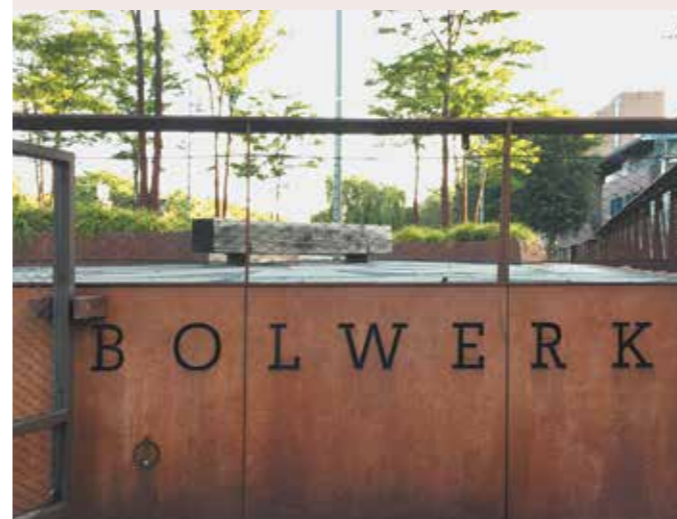

Deze beide panden, aan achterzijde onderling verbonden, dateren uit het eind van de middeleeuwen. Van deze periode resteren alleen de zijmuren en een tongewelfde kelder. De voorgevels zijn vernieuwd in de 19^e eeuw. Sinds enkele jaren is in de beide panden een brouwerij gevestigd.

10 BOLWERK SINT-JAN

Sint-Janssingel 25

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Vertrek/aankomst bij steiger voor gratis vaartocht met speciale boten van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch naar de Tramkade (vol=vol).

Het Bolwerk Sint-Jan is een verdedigingswerk dat is gebouwd voor de middeleeuwse stadspoort aan de westzijde van de binnenstad. De 14^e-eeuwse stadspoort, Koepoort geheten, bestond eerst alleen uit een doorgang in de stadsmuur, met daarnaast een muurtoren. Deze werden in 1528 vervangen door de Sint-Janspoort, een hoog poortgebouw met een bolwerk in de stadgracht, de huidige Dommel. In de 17^e eeuw werd het bolwerk opgenomen in de aarden stadsomwalling en werd het poortgebouw teruggebracht tot een tunnelvormige doorgang in de stadswal. Deze was met een brug verbonden met een ravelijn (driekantig buitenwerk) in de vestinggracht en het gebied ten westen van de stad. Bij de bouw van het Bolwerk is een ruimte achter de muur vrijgekomen waar een aantal onderdelen is teruggebracht, die bij archeologisch onderzoek zijn gevonden.

11 HOTEL BOSSCHE SUITES

voorheen dansinstituut Crielaars

Stationsweg 2

- Open op zaterdag van 12.00 tot 16.00 uur.

Breed herenhuis gelegen op de hoek van de Stationsweg en de Van der Does de Willeboissingel in de wijk 'het Zand'. Het pand is gebouwd omstreeks 1897 naar een ontwerp van architect J. Dony in een neorenaissance-stijl. Het pand bestaat uit een souterrain, bel etage, verdieping en een zolder. De gevels van het huis zijn opgetrokken met zogenaamde verblendstenen en rijkelijk voorzien van natuurstenen ornamenten. Op de hoek is een bijzonder fraai hoektorentje met spits aangebracht. In het interieur is de grandeur van weleer nog aanwezig met een ruime entree met monumentaal trappenhuis die middels een legraam van daglicht wordt voorzien. Het pand is oorspronkelijk gebouwd als woonhuis voor de heer L. Bogaerts en werd later gebruikt als kantoor voor 'Levensverzekering Noord Brabant' uit Waalwijk. In de jaren vijftig was de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst (GGD) hier gehuisvest. In 1977 vestigde zich hier, het bekende dansinstituut Crielaars, dat in de jaren tachtig achter het pand een danszaal liet bouwen. Sinds 2015 is hier boutiquehotel 'de Bossche Suites' gevestigd.

12 TUIN WOONHUIS

Uilenburgstraatje 11

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Spelen uit de tijd van Pieter Bruegel.

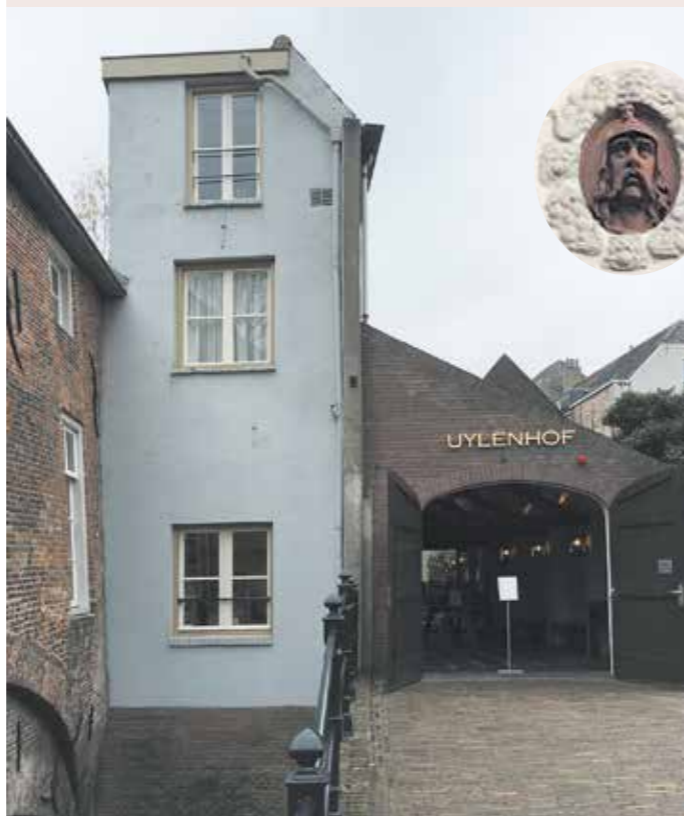

Het Uilenburgstraatje is in de jaren zeventig van de vorige eeuw mooi gerestaureerd met beeldbepalende gevelwanden. Op zowel de hoek Uilenburgstraat/Postelstraat als Uilenburgstraatje/Uilenburg ligt een schampsteen, om de hoek van het gebouw tegen beschadigingen te beschermen. Het is een oude, stenen kanonskogel uit de middeleeuwen, de steen had in de volksmond de bijnaam 'kloot'. De tuin van het woonhuis nummer 11 achter de poort 'Hof van Sint-Truiden' is opengesteld. Kinderen kunnen zich hier vermaken met spelen uit de tijd van Pieter Bruegel. De fraaie tuin geeft via een trapje toegang tot de Binnendieze.

13 HOTEL UYLENHOF

Postelstraat 38
(ingang Uilenburg 24)

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Het pand Postelstraat 38 dat u betreedt via Uilenburg 24 dateert op zijn minst uit de 15^e eeuw, afgaande op de restanten van de middeleeuwse sporen-kapconstructie en balklagen. De vroegst bekende, geschreven vermeldingen gaan terug tot 1520. De bijzondere voorgevel, een verhoogde trap- of halsgevel, komt vaak voor in Amsterdam en dateert van omstreeks 1650. De brede geveltrappen zijn voorzien van natuurstenen 'klauwstukken'. Omstreeks het midden van de 19^e eeuw werd de gevel gemoderniseerd, wellicht in 1865, toen het pand in eigendom kwam van de bekende Bossche likeurstoker Adrianus Coymans. De gevel werd bepleisterd en voorzien van twee grote Terracotta koppen in reliëf. Deze stellen voor twee Gallische helden: links de vorst Ambiorix, rechts de hoofdmans Vercingetorix.

14 HUYS VAN BOXTEL

Postelstraat 46-48

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Dit brede herenhuis, aan voorzijde voorzien van een 17^e-eeuwse bakstenen pilastergevel (met schuiframen uit de 19^e eeuw) was omstreeks het jaar 1500 in bezit van de heren van Boxtel. Het werd in die periode omschreven als huis, erf, achterhuis en (achter-)poort aan de Uilenburg. Al in deze periode had het pand dus een achteruitgang, via een overbouw boven de Binnendieze. Ook nu nog is aan de achterzijde een sierlijk gebouwtje zichtbaar met fraaie renaissance houten deurnaald. Deze deur bood toegang tot de Roomse schuilkerk, die hier na de overgang van de stad in 1629 was gevestigd. Deze schuilkerk, het voormalige losse achterhuis van het huis van Boxtel is omstreeks 1980 van het pand afgescheiden en als appartementengebouw gerestaureerd, zodat de schuilkerk helaas niet meer herkenbaar is. Het Huys van Boxtel is echter zorgvuldig gerestaureerd, waarbij veel van de middeleeuwse onderdelen behouden zijn gebleven en hersteld (muren, balklagen etcetera). Eén van de meest fraaie middeleeuwse panden van 's-Hertogenbosch.

15 WOONHUIS

Postelstraat 66

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Het pand Postelstraat 66, genaamd 'de Meelbaal' of 'in Londen' ligt daar waar de Postelstraat en de Snellestraat samenkomen. Het pand kent een zeer rijke bouwgeschiedenis. Op dit en de aangrenzende percelen zijn zelfs bebouwingsrestanten aangetroffen die teruggaan tot de 13^e of 14^e eeuw toen het terrein in het bezit was van de abdij van Sint Truiden. Het huidige pand kent zijn oorsprong in de tweede helft van de 15e eeuw (omstreeks 1470). Later is het rechter buurpand toegevoegd welke mogelijk diende als koetshuis. Beide panden zijn in 1840 definitief gesplitst maar thans nog wel gevat achter één voorgevel. In het huis zijn nog samengestelde balklagen met gotische sleutelstukken uit de 15e eeuw bewaard gebleven. Naast de laatmiddeleeuwse elementen is een rijk interieur uit de 19e en begin 20e eeuw te bewonderen. In het woonhuis is een bed & breakfast gevestigd.

16 SINT-CATHARINA KERK

Kruisbroedershof 4

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 14.00 uur orgelconcert door organist Willem Hörmann.

De Sint-Catharinakerk is ontstaan vanuit de kapel van het voormalige kruisbroedersklooster, gebouwd tussen 1533-1542. Hiervan resteert de gotische koorpartij boven de Binnendieze. In 1569 werd de kapel tevens parochiekerk. In 1601 vergrootte men de kerk daarom met een schip en zijbeuk. Na 1629 kwam de kerk ten dienste van de Gereformeerde Gemeente. Het klooster werd militaire gevangenis. Na 1794 werd de kerk gebruikt als paardenstal en broodbakkerij, maar in 1809 kreeg het weer de functie van kerk voor het garnizoen. In 1810 werd de kerk op last van keizer Napoleon teruggegeven aan de rooms-katholieke parochie. Naar plannen van architect Jos de Kroon werd de kerk vergroot met twee kruisarmen. In 1916-1917 werd door architect Jan Stuyt het opnieuw ingrijpend verbouwd tot een neobyzantijnse centraalbouw, met een opmerkelijke koepel van gewapend beton, beschilderd door Jan Oosterman met het thema van de Bergrede. De kerk en de voormalige pastorie zijn gerestaureerd in 1996. De fraaie renaissance krulgevel uit 1619 werd bij bouwhistorisch onderzoek teruggevonden onder de pleisterlagen en gerestaureerd.

17 WOONHUIS voormalige Smederij van de Wiel

Sint Jorisstraat 9

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopende presentatie restauratie.

Dit pand is gebouwd langs een particuliere steeg, die aan de straatzijde aan het oog wordt onttrokken door de 19e-eeuwse voorgevel met houten poort en daarboven een spiegelvenster. In de tijd vóór de huisnummering was dit pand bekend onder de naam 'de Vier Brutusjagers'. Het is één van de meest authentiek bewaard gebleven middeleeuwse panden van 's-Hertogenbosch. Tussen 1464 en 1789 was het in gebruik als particulier gasthuis, na 1790 is het tot 2015 in gebruik als woning en smederij. Het wordt momenteel gerestaureerd en verbouwd tot woonhuis met kantoorruimte. Het complex bestaat uit een traditioneel middeleeuws woonhuis en een hoog achterhuis. Het metselwerk van het achterhuis is van rond 1400. Inwendig dateren vloerbalken en kapconstructie uit 1480. Vanuit de opengestelde steeg en achterplaats is een goed beeld te krijgen van dit doorgaans verborgen stukje middeleeuwse stadsgeschiedenis.

18 CELLENCOMPLEX voormalig Huis van Bewaring

Sint-Jorisstraat 125-127

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

In 1806 werd hier een 'stedelijk verbeterhuis' gebouwd op de plaats waar een aantal grote gebouwen had gestaan, onder andere de vestiging van de plaatselijke schutterij 'de Oude Schuts'. Deze gebouwen waren vernield tijdens de beschietingen in 1794 door het Franse leger van generaal Pichegru. Het nieuwe, sober klassieke tuchthuis is een ontwerp van stadsarchitect J. Verhellouw. Sinds 1821 fungeerde het achtereenvolgens als Huis van Arrest en Justitie, Huis van Reclusie en Tuchtiging, Huis van Burgerlijke en Militaire Verzekering en Bewaring en, vanaf 1872, ook als strafgevangenis voor vrouwen. In 1884 werd het gebouw ook jeugdgevangenis. Als Huis van Bewaring heeft het gefunctioneerd tot 2007. Van het oorspronkelijke tuchthuis is alleen de voorste vleugel bewaard gebleven, hierachter bevindt zich een cluster van cellenblokken, dienstgebouwen en binnenplaatsen, waarvan de voorbouw uit 1806 en het centrale cellenblok, daterend uit 1912, ontworpen door W. Metzelaar, beschermd zijn als rijksmonument.

19 WILLEM TWEE CONCERTZAAL voormalige synagoge

Prins Bernhardstraat 4-6

- Open op zaterdag en **zondag** van 10.00 tot 16.30 uur.
- Om 15.00 en 16.00 uur miniconcert: "Keep calm, Kelly on" met sopraan Kelly Poukens en pianiste Dorenda Notermans.
- Maak kennis met een unieke muziekwerkplaats: de Willem Twee Studios.

In 1823 werd hier een Joods gebedshuis gebouwd in opdracht van mr. Bernardus Hartogensis. In 1886 werd deze synagoge herbouwd naar ontwerp van I. Gosschalk als een zaalruimte met vrouwen balkon. De achterwand is driezijdig gesloten, de zijwanden zijn geleed met gestucte pilasters. Het meubilair, na 1945 overgebracht uit de Synagoge van Zaltbommel, is bij de restauratie in 1996 grotendeels ter beschikking gesteld aan synagogen elders. De heilige Arke is bewaard gebleven. Hierboven marmeren Tien Geboden tafelen, afkomstig uit Monnikendam en een gedenkplaat ter herinnering aan een bezoek door koningin Wilhelmina en koningin-moeder Emma in 1918. Na een grondige restauratie en verbouwing van het pand rond 1995 werd de voormalige synagoge in ere hersteld en werd het pand met aangrenzende nieuwbouw in gebruik genomen als concertzaal. In 2018 zijn de Willem Twee Studios geopend.

20 WINKELPAND

Verwersstraat 59

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Het pand is gelegen in een klein bouwblok tussen het Paradijsstraatje en het Oud Bogardenstraatje. De oorsprong van de bebouwing in dit bouwblok gaat terug tot de late middeleeuwen. Bekend is dat de bebouwing in de 15^e eeuw behoorde tot het Boogaarden- of Jezuietenklooster, welke hier was gesitueerd. Van het oude huis zijn in ieder geval delen van de indeling in een voor- en vast achterhuis, de kelder met tongewelf, de zijmuren en een gedeelte van de samengestelde balklaag bewaard gebleven. In 1881 is het huis rigoureuus verbouwd en uitgebreid. Hierbij is naast het aanbrengen van een nieuwe voorgevel ook het interieur gemoderniseerd. Tijdens deze verbouwing is onder andere ook het rijk geornamenteerde stucplafond in de voorkamer aangebracht. De voorgevel is een voor 's-Hertogenbosch zeldzame pilastergevel. De bakstenen gevel wordt hierbij geleed door gestucte pilasters met basementen en bekroningen met op de eerste verdieping een balkon. De pui indeling op de begane grond is in 2005 gereconstrueerd op basis van oude gegevens. Sinds kort is hier Ben's Favourites Wine & More Wineshop Academy gevestigd.

21 SOCIËTEIT AMICITIA/ DE ZWARTE AREND

Peperstraat 15

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Tentoonstelling van de Klokkengroep 's-Hertogenbosch.
- Om 11.00 en 12.00 uur optreden van Los del Bosque.
- Van 13.30 tot 16.00 uur klassiek optreden door Chiel Spaans en Daniëlle Sluijmers (piano en zang).

Herenhuis De Wereld is gebouwd in 1774 naar ontwerp van de Bossche stadsarchitect Willem Hubert. Twee sociëteiten uit de 18e eeuw van welgestelde,

politiekbewuste burgers, zijn hier gefuseerd tot één sociëteit. Dit waren de Orangistische Grootte Sociëteit, gevestigd in het pand de Zwarte Arend aan de Markt en de aristocratische, patriottische sociëteit Amicitia, ook gehuisvest aan de Markt op de linkerhoek van de Kolperstraat. De gefuseerde sociëteit is nu gevestigd in de Peperstraat. Dit pand vormt de perfecte ambiance voor de sociëteit. Aan de buitenzijde is het een voorbeeld van de sobere klassieke Lodewijk xvi-stijl. De huidige empire vensterindeling is van omstreeks 1800. Het stucwerk in het interieur is uitgevoerd in Lodewijk xvi-stijl, met ornamenten in de gang en het trappenhuis. In de tuin achter het huis bevindt zich een 19^e-eeuws koetshuis. Aan de rechterzijde is in dezelfde periode een klassieke hardstenen zuilen-pilastergalerij (stoa) gebouwd. Deze is waarschijnlijk van elders afkomstig en hier opnieuw opgebouwd.

DE KLOKKENGROEP 'S-HERTOGENBOSCH

De Klokkengroep 's-Hertogenbosch is een vereniging met circa 100 leden die zich bezig-

houden met het bouwen van klokken inclusief alle onderdelen, vaak naar eigen ontwerp. De vereniging heeft daarvoor in 's-Hertogenbosch een eigen fijnmechanische werkplaats. De vereniging onderscheidt zich door als enige in Nederland een jaarcursus werkplaatstechniek + uurwerktechniek voor de leden te organiseren.

Daarnaast zijn er ook kortere cursussen reparatie van klokken (basis en voor gevorderden). Meer informatie op www.klokkenbouwen.nl.

22 TUIN EN PAVILJOEN HUIZINGHE 'DE LOET'

Ingang Triniteitsstraat 11

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Het huis is niet te bezichtigen.

Huizinghe 'De Loet' is een goed voorbeeld van een groot patriciërshuis dat onderdeel vormt van de 18^e en 19^e-eeuwse schaalvergroting aan weerszijden van de Peperstraat. Vooral in deze periode werden smallere, middeleeuwse percelen en huizen samengevoegd en verrezen er diverse representatieve huizen voor de meest vooraanstaande burgers. Een soortgelijke concentratie van grote 18^e en 19^e-eeuwse patriciërhuizen treffen we ook aan langs de nabijgelegen Oude Dieze en in een deel van de Postelstraat. Het huidige huis werd opgetrokken tussen 1822 en 1832 in opdracht van Jacob de Bergh. Het huis is niet te bezichtigen, maar de tuin wel. De tuin en het daarin gesitueerde paviljoen dat diende (en dient) als theehuis is een treffend, maar nu uiterst zeldzaam voorbeeld van een 19^e-eeuwse siertuin in 's-Hertogenbosch.

23 BISSCHOPSHUIS

Parade 10-11

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Tentoonstelling Religieuze Kunst.

De panden Parade 10 en 11 zijn als particuliere woonhuizen gebouwd in respectievelijk 1769 en 1776 in een late barok ofwel Lodewijk xv-stijl. In 1827 kocht de staat de panden om de bisschop te huisvesten. Door protestants verzet en de afscheiding van België in 1830 kwam hier aanvankelijk niets van terecht. Het gebouw werd in gebruik genomen als kazerne en militair hospitaal. Pas in 1864 werd een deel van het complex bewoond door een bisschop. Het gebouw heeft twee rijk versierde ingangspartijen en een kroonlijst met fraaie consoles. De hardstenen plint is versierd met cartouches. Oorspronkelijk hadden de vensters in de gevels een kleinere ruitverdeling. Die zijn vóór het midden van de 19^e eeuw vervangen door de empirevensters met halfronde bovenramen. Inwendig is het fraaie rococo trappenhuis bezienswaardig en de grote salon van het secretariaatsgebouw. In de salon hangen diverse geschilderde portretten van bisschoppen.

24 TOREN SINT-JAN

Ingang hoek Torenstraat-Parade

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Van 11.00 tot 13.00 uur speelt beiaardier Joost van Balkom.
- Toelichting door gidsen van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch.

De toren van de Sint-Janskathedraal is sinds de Franse tijd (omstreeks 1800) eigendom van de gemeente. Hoewel vaak ten onrechte wordt gedacht dat de toren door zijn afwijkende materiaalgebruik (baksteen) nieuwer is dan het kerkgebouw, zijn de onderste delen ouder en vormen een restant van het eerste romaanse kerkgebouw van omstreeks 1250. De toren is opgebouwd uit grote bakstenen, zogenaamde 'kloostermoppen'. De bovenste bakstenen geleding (met klokkenstoel) en spits met uurwerk zijn toegevoegd vanaf het begin van de 16^e en 17^e eeuw. Hier zijn een kleiner formaat bakstenen gebruikt dan in het onderste deel van de toren. Aan de buitenzijde is de toren aan de onderkant bekleed met Udelfanger zandsteen (restauratie eind 19^e eeuw, daarvoor tufsteen). De bakstenen buitenschil van de toren is, nadat deze in de 19^e eeuw al eerder was vernieuwd in een harde, machinale steen, tijdens de restauratie in het begin van de jaren 80 opnieuw gereconstrueerd met behulp van handvorm bakstenen met dezelfde afmetingen als het oorspronkelijke werk. De wijzerplaten en torenlantaarns zijn bij deze restauratie gereconstrueerd naar hun oorspronkelijke vorm.

25 SINT-JANS-KATHEDRAAL

Torenstraat 16

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Tijdens de mis van 12.30 - 13.15 uur is het niet toegestaan rond te lopen.
- Om 16.00 uur orgelconcert door Stephan van de Wijert, verbonden aan De Duif in Amsterdam.

Het meest bekende religieuze monument van de stad is gebouwd tussen de 14^e en de vroege 16^e eeuw. Het onderste deel van een oudere, 13^e-eeuwse romaanse bakstenen kerktoren bleef daarbij behouden en werd opgenomen in het nieuwe gebouw. De imposante kruisbasiliek vormt een hoogtepunt van de gotiek in het hertogdom Brabant en wordt gekenmerkt door een

grote rijkdom in detaillering en beeldhouwwerk. Het gebouw heeft een basilicale opzet met dubbele zijbeuken en kooromgang met straalkapellen. Koor en schip worden geschraagd door dubbele luchtbogen. Tot de rijke beeldhouwde onderdelen van het exterieur behoren onder meer de reliëfs in de wimbergen (driehoekige gevelvlakken boven de spitsboogvensters) en de vele beeldhouwde figuren op de luchtbogen van het schip. De middentoren op de viering (kruising tussen schip en transept) was oorspronkelijk in de 16^e eeuw voorzien van een hoge houten opbouw met spits. Deze markante middentoren was met zijn hoogte van

circa 96 meter veel hoger dan de bakstenen toren aan westzijde van de kerk. Na blikseminslag in 1584 stortte de middentoren in en werd vervangen door de huidige koepel. In de 17^e en 18^e eeuw kwam een periode van verval. Sinds het midden van de 19^e eeuw (tot recent) volgt een aantal ingrijpende restauraties van dit rijkst vormgegeven gotische bouwwerk van Nederland.

26 SINT-JANSMUSEUM de bouwloods

Torenstraat 16

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Leuke speurtocht voor kinderen.

De Bouwloods, voormalig atelier/werkplaats tijdens de bouw en restauratie Sint-Jan, kreeg in 1989 de functie van museum. Het vertelt de geschiedenis van de beeldhouwwerken, de steenhouwerskunst en laat de originelen zien. Deze beeldhouw-fragmenten en beeldhouwwerken zijn tijdens de afgelopen restauraties opnieuw tot leven gekomen en na geduldig teken- en kapwerk van beeld- en steenhouwers als kopie teruggeplaatst op de Sint-Jan. Vanaf de eerste restauratie hebben deze beeld- en steenhouwers het beschadigde en verdwenen originele beeldhouwwerk weer in oude glorie hernieuwd in natuursteen. Dankzij hen kunnen we weer kijken naar een gave beeldtaal van de historie van de middeleeuwen en de neogotiek en de versierpracht op de Sint-Jan van de afgelopen zeven eeuwen. Bewonder tijdens Monumentendag ook de luchtboogbeelden ten tijde van Jeroen Bosch: tijdens de Wonderlijke Klim in 2016 kon iedereen de unieke luchtboogbeelden van dichtbij aanschouwen: de studies van deze beelden, uitgevoerd in terracotta en gips, zijn tentoongesteld in het museum. Een bouwwerk als de Sint-Jan vraagt om een museum naast de kathedraal!

27 MUSEUM SLAGER

Choorstraat 8

- Alleen **gratis** toegankelijk op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Tentoonstelling werk van Jean Thomassen.

Dit pand uit 1903 is oorspronkelijk gebouwd als verzekeringskantoor, zoals is weergegeven op het tegeltableau in de voorgevel. De architectuur vertoont kenmerken van de neorenaissance, zie bijvoorbeeld de timpanen boven de vensters. Na enige tijd als bibliotheek te hebben gediend werd het pand herbestemd als museum. In de eerste zalen van Museum Slager krijgt de bezoeker een introductie van de familie. Wie waren de Slagers? Wat is er zo bijzonder aan hen? Hoe zag hun leven eruit? Wat bewoog hen en wat vinden we daarvan terug in hun kunstwerken? Hoe zag 's-Hertogenbosch er uit, als stad met zijn inwoners en de omgeving. In de zalen kunt u een plezierig uurtje doorbrengen en aan de hand van de getoonde werken door 's-Hertogenbosch en zijn omgeving wandelen.

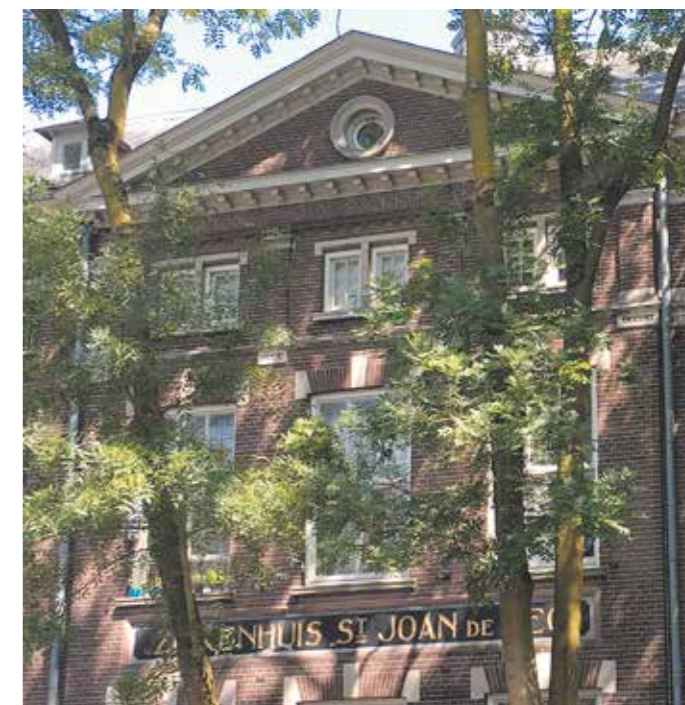

28 SINT-JOAN DE DEO voormalig ziekenhuis

Papenhulst 26

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Rondleidingen door het pand.

Het ziekenhuis Sint-Joan de Deo, bijgenaamd 'de Paap', is gered dankzij een actie van krakers in de jaren 70. Uiteindelijk kocht de gemeente het gebouw en is het verbouwd tot wooneenheden. De Bossche ziekenzorg was in de middeleeuwen en vanaf de 19^e eeuw in rooms-katholieke handen. Na het Groot Ziekengasthuis werd in 1876 het Carolusziekenhuis geleid door zusters van H. Carolus Borromeus. In 1879 volgde een ziekenhuis voor mannen: Sint-Joan de Deo in de Orthenstraat, geleid door de gelijknamige broeders. Aan de Papenhulst verrees een nieuwbouw in 1914. De uitwendige architectuur van

dit qua techniek moderne complex was geïnspireerd op traditionele klassieke architectuur in de trant van de zogeheten 'heroriëntatie'.

29 GROOT TUIGHUIS

Oude Sint-Jacobskerk

Bethaniestraat 4

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 10.30, 12.30, 14.30 en 15.30 uur rondleiding door het pand.
- Om 11.30 en 13.30 uur boerenbruiloft van Brueghel.
- Doorlopend Pieckenpoortgame via VR-bril.

In dit markante gebouw is de gemeentelijke afdeling Erfgoed en het daaraan verbonden depot van archeologie en bouwhistorie gevestigd. Kort na 1430 werd hier een kapel en gasthuis gebouwd voor bedevaartgangers op reis naar Santiago de Compostella. Deze kapel werd in de 16e eeuw uitgebreid tot een driebeukig schip met éénbeukig koor.

Vanaf 1569 was het gebouw parochiekerk. Na 1629 werd het onteigend en diende vervolgens als protestantse kerk, wagenhuis en paardenstal.

In 1752 werd het verbouwd tot militair arsenaal. Daarbij werden drie opslagzolders voor onder andere wapentuig gemaakt en heette het in de 19e eeuw 'Groot Tuighuis'. Na de beëindiging van de militaire functie was het gebouw vanaf 1924 de locatie van het Noordbrabants Museum. Onder architectuur van Oscar Leeuw werd het pand intern verbouwd en de voorgevel vernieuwd. Na het vertrek van het museum naar de Verwersstraat kreeg het in 1988 de huidige functie. In 2005-2007 is het gebouw gerestaureerd en gerenoveerd. Centraal in het gebouw is de permanente expositie van archeologisch, bouwhistorisch en archiefmateriaal.

30 REINIER VAN ARKEL

Bethaniestraat 2

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleidingen.
- Om 11.00, 13.00 en 15.00 uur in de kapel lezing 'Plezier? Voor Wie? Prostitutie in de vestingstad 's-Hertogenbosch 1629-1795' door Jos Wassink.
- Om 14.30 uur optreden van de Duketown Barbershop Singers.
- Om 15.30 uur optreden van Los del Bosque.

De Bosschenaar Reinier van Arkel bepaalde in 1442 dat een gedeelte van zijn vermogen bestemd was voor de opvang van armen die 'zinneloos' en 'hun zinnen niet meer meester zijn' en wel in die mate, dat men ze 'van noetewegen bynden ende sluyten moet'. Daarmee was de basis gelegd voor wat nu het oudste psychiatrisch ziekenhuis van ons land is. Wat eerst een huis voor zes arme zinnelozen was, groeide uit tot een modern centrum voor specialistische geestelijke gezondheidszorg. De gepleisterde neo-classicistische voorgevel van het hoofdgebouw dateert uit 1838. Daarachter bevinden zich diverse gebouwen rond binnenplaatsen. Bijvoorbeeld de met glas overdekte binnenplaats met een bijzonder fraaie, maar ook angstaanjagende gevelsteen uit 1686, met daarop een afbeelding van opgesloten en geketende 'zinnelozen'. Een binnenplaats is nu ingericht als

'Oudheidkamer' waar diverse voorwerpen, kledingstukken en afbeeldingen een aangrijpend overzicht geven van de geschiedenis van de geestelijke gezondheidszorg. De rondleiding voert onder andere langs de beeldengroep van Juan Munoz, de refter en als bijzondere attractie het fraaie, speciaal voor het bezoek van koningin Wilhelmina vervaardigde toilet.

31 JHERONIMUS BOSCH ART CENTER

Jeroen Boschplein 2

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- De toren is vandaag niet toegankelijk.
- Om 11.00, 12.30, 14.00 en 15.30 uur mini-rondleidingen.

De Sint-Jacobskerk fungeerde als parochiekerk tot 2002. Het was de vierde kerk in successie die deze naam in de stad droeg: de eerste Sint-Jacobskerk was het middeleeuwse kerkgebouw aan de Bethaniëstraat. Het kerkgebouw aan de Hinthamerstraat is ontstaan uit een 17^e- en 18^e-eeuwse schuilkerk, die was gelegen op het achtererf van een huis aan de Hinthamerstraat. Het huidige plein voor de kerk is pas aangelegd in de vorige eeuw. In 1844-1845 werd de schuilkerk vervangen door een classicistische nieuwbouw, die al snel plaats maakte voor het huidige kerkgebouw van 1906-1907 naar ontwerp van J.Th. Cuypers en J. Stuyt. Drijvende kracht achter deze nieuwbouw was de toenmalige pastoor C.C. Prinsen. De kerk is gebouwd in een voor die tijd vernieuwende vorm, geïnspireerd op de Byzantijnse kerkelijke architectuur. Het is een driebeukige kruisbasiliek. De koepel is voorzien van fresco's van de Belgische kunstenaar Georges de Geetere.

32 WONINGEN

Schilderstraat 3-13

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur. Niet alle panden zijn te bezichtigen!

Deze vijf 19^e-eeuwse woningen op het achterterrein van het pand Hinthamerstraat 150 waren van oorsprong woon- en werkplaatsen voor ambachtslieden. De meest beeldbepalende elementen zijn de voorgevels, de dakvormen, de kelders en de bouwmuren tussen de panden. Vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw waren de panden in gebruik als bordeel. Vanaf 2001 tot medio 2007 hebben krakers ze als woonruimte gebruikt. In 2004 kwamen ze op de gemeentelijke monumentenlijst. In 2005 heeft Woningstichting Zayaz aan Architectenburo Verlaan en Bouwstra uit Vianen opdracht gegeven een plan voor de vijf panden te maken. De pandjes werden gerestaureerd tot vijf sociale huurwoningen en twee kleine atelierruimten.

33 NATIONAAL CARNAVALSMUSEUM

Oeteldonks Gemintemuzejum

Zusters van Orthenpoort 27

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Dit gebouw is geen monument maar een beeldbepalend pand langs de Binnendieze. Sinds 2001 is hier het Carnavalsmuseum 'Oeteldonks Gemintemuzejum' gehuisvest. Het poortgebouw dateert van kort na de Tweede Wereldoorlog en verwijst qua vorm enigszins naar het 15^e-eeuwse poortgebouw van het Zusters van Orthenklooster dat voorheen op deze plek stond en destijds werd gesloopt vanwege bouwvalligheid. Het ontwerp voor het huidige pand werd gemaakt door gemeentearchitect P. van Kessel.

34 ZWANENBROEDERS- HUIS

Hinthamerstraat 94

- Alleen **gratis** toegankelijk op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Toelichting door gidsen van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch.

Sinds 1483 is de 'Illustere Lieve Vrouwe Broederschap' (opgericht in 1318) op deze plaats gehuisvest. De bijnaam 'Zwanenbroeders' hebben de gezworen leden van de Broederschap gekregen vanwege de traditie daterend uit 1384 om jaarlijks een maaltijd te gebruiken met zwaan op het menu. Het middeleeuwse Zwanenbroedershuis werd in 1846 gesloopt en vervangen door het huidige neogotische pand naar ontwerp van de bouwmeester J.H. Laffertee. Het huidige gebouw is een duidelijk voorbeeld van de 19^e-eeuwse neogotiek. Aan de buitenzijde wekt het gebouw de suggestie een kerk te zijn. De gepleisterde voorgevel heeft op de verdieping drie hoge spitsboogvensters, geflankeerd door steunberen. De interieurafwerking van de Grote Zaal op de verdieping is in 1868-1870 door L.C. Hezenmans (restauratiearchitect van de Sint-Jan) ontworpen. De Kleine Zaal aan de voorzijde van het gebouw heeft een fraai stucwerkplafond met hanggewelven.

35 BABEL 74

Muzerije

Hinthamerstraat 74

- Open op zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.
- Om 11.00 en 13.00 uur rondleiding.
- Om 13.30 en 14.15 uur optreden van de Duketown Ladies.

Dit complex is sinds de 18^e eeuw gegroepeerd rond een inmiddels overdekte binnenplaats. Het is samengesteld uit vier middeleeuwse woonhuizen, die kort na 1570 samen in gebruik werden genomen als bisschoppelijk paleis. Van 1813-1824 was het de ambtswoning voor de militaire commandant. De huidige rococo-voorgevel werd in 1764 opgetrokken. Van 1796 tot 1802 was hier het Hof van Justitie gevestigd. Op het achterterrein zijn toen de zittingszaal van het gerechtshof (met halfrond cassetteplafond) en de pleitzaal van de arrondissementsrechtbank (met geornamenteerd stucwerkplafond en wanden) gebouwd. De 18^e-eeuwse ramen in de voorgevel, zoals de dakkapellen, voorzien van kleine raamroeden, kregen grotere ruiten met 19^e-eeuwse 'empire-indeling' en 'persienne'-luiken.

36 BABEL 72

Bibliotheek

Hinthamerstraat 72

- Open op zaterdag van 10.00 tot 18.00 uur.
- Om 11.30 en 12.30 uur rondleiding.
- Vanaf 14.00 uur zijn er literaire 'monumenten' te horen van plaatselijke, talentvolle schrijvers vanuit de schrijfwerkplaats. Deze schrijvers komen met persoonlijke monumenten voor een schrijver of dichter uit de Bibliotheek. Multitalent Vincent Corjanus gooit er nog een schepje bovenop met een poëtisch spektakel. Hij speelt op zijn gitaar gevoelige, zelf geschreven liedjes en vertolkt werken uit zijn nieuwste literaire dichtbundel 'Hartenwacht'.

Op de gevel van de bibliotheek naast de voordeur vind je een bordje waarop staat: H. Geesthuis. Het pand heeft een lange historie die teruggaat tot de 13^e eeuw. Toen bevond zich hier de belangrijkste liefdadigheidsinstelling van de stad, de Tafel van de Heilige Geest, in de volksmond al gauw 'het Geefhuis' genoemd. Deze diende ter ondersteuning, verpleging en voeding van de arme burgers in de stad. Dit in tegenstelling tot het (Grootzieken-)Gasthuis dat zich aanvankelijk richtte op de opvang en verpleging van vreemdelingen. In de Franse tijd kreeg het gebouw de functie van oude mannen- en vrouwenhuis en opvang van vondelingen. Mannen en vrouwen woonden gescheiden en konden elkaar ontmoeten op de binnenplaats. De grote verbouwing aan de Hinthamerstraat, de rechter zijvleugel en de achtervleugel dateren uit 1825. Het complex werd toen gedeeltelijk herbouwd en aangepast aan de eisen van die tijd. Sinds 1975 is hier de bibliotheek gehuisvest.

Vanaf 1 januari 2019 is de stad een nieuwe culturele en maatschappelijke speler rijker. De bibliotheek, Muzerije en Bureau Babel vormen samen Babel.

37 THEATER ARTEMIS

Predikheerenpoort 50

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend programma speciaal voor kinderen 6+.
- Op diverse tijden gedurende de dag is er stand-up comedy door Theater aan de Parade

De Predikheerenpoort, is een zijstraatje van de Hinthamerstraat. Het is genoemd naar de predikheren, de dominicanen, die hier een klooster bezaten dat vanaf de Hinthamerstraat door dit straatje te bereiken was. Het kloostercomplex lag achter de Binnendieze, tussen de Nieuwstraat en de Sint-Josephstraat en strekte zich uit tot aan het Kardinaal Van Rosseplein. De predikheren kochten in 1292 een huis in de Hinthamerstraat, buiten de Leuvense Poort. Het was het begin van het predikherenklooster. In 1629 moesten de dominicanen de stad weer verlaten. Het kloosterterrein werd verkaveld. Zes eeuwen na hun vestiging herinnert de naam van het straatje ons nog aan deze Orde. Het huidige pand is blijkens de kadastrale kaarten waarschijnlijk grotendeels eind 19^e eeuw tot stand gekomen. Voor dit gebouw worden de benamingen Predikherenpoortschool, Burgerschool, RK Jongensschool en RK Sint-Jansschool gehanteerd. De school functioneerde zelfstandig van de Sint-Aloysius school uit 1894 aan de Sint-Josephstraat. Het pand is thans in gebruik door Theater Artemis. In samenwerking met Theater aan de Parade vinden hier speciale optredens plaats.

38 WOONHUIS

Nieuwstraat 75

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Dit statige herenhuis werd omstreeks 1874 gebouwd. De eerste bewoner was de gemeenteontvanger/notaris J.Th. Sopers. Tot eind jaren 90 was hier het kantoor van het ziekenfonds gevestigd. De voorgevel van het pand is gebouwd in eclectische stijl en vormt qua architectuur één geheel met de belendende panden aan de rechterzijde, ofschoon de gevel sinds jaren door beschildering afwijkend van kleur is. Bij het inwendige herstel in 1998 zijn zeer rijke, beschilderde stucplafonds in de voor- en achterkamer rechts aan het licht gekomen, nadat de moderne verlaagde plafonds werden verwijderd. De plafonds vertonen kenmerken van neo-Louis XVI, aangevuld met gepolychromeerde bloemen enz. De plafonds zijn weer deskundig hersteld.

39 KLOOSTERHOTEL DE SOETE MOEDER

voormalig Nemiusklooster

Nemiusstraat 4

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00 en 16.00 uur rondleiding.
- Om 15.30 uur optreden van de Duketown Barbershop Singers.

Dit voormalige klooster van de 'Zusters van Liefde', gelegen in de vroeg 20^e-eeuwse uitbreidingswijk 'de Muntel' werd gebouwd in 1928-1929, naar ontwerp van de architect H.W. Valk. Het bevat stielelementen van de Amsterdamse School, zoals aan de voorzijde een over bijna de gehele breedte van de gevel doorlopende dakkapel, de venstervormen, raam-indelingen en siermetselwerk in baksteen. Het klooster heeft een langgerekte, geknikte vleugel aan de voorzijde. Aan de achterzijde is een uitbouw voor de kapel op de eerste verdieping. In het interieur resteert nog een aantal authentieke elementen. Het trappenhuis en de gangen op begane grond en verdieping hebben nog delen van de oorspronkelijke tegellambrisering en de houten balustrades met siersmeedwerk met Amsterdamse School-detaillering.

40 MARITIEM LIGHT

Stadsdommel, Binnenhaven en Zuid-Willemsvaart

- Open op zaterdag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Toelichting door de scheepseigenaren zelf.

Normaal gesproken wordt om de twee jaar in het derde weekend van september het meer dan veertig jaar oude grootste binnenvaartevenement 'Maritiem 's-Hertogenbosch' gehouden. Dat gaat gepaard met bezoek van enige honderden schepen. Door omstandigheden is dat dit jaar een ingekrompen versie: 'Maritiem light'. Als een spontane actie zal een klein contingent van zo'n zeventig schepen alsnog de stad bezoeken. Daaronder zijn historische schepen zoals sleepboten, bakdekkers, platbodems en steilstevens. De schippers zijn apetrots op deze varende monumenten en vertellen u graag over de historie, de bouw en hun passie. Dat scheepslieden kunnen vertellen als de besten hoeft geen betoog. De schepen zijn afgemeerd

aan de steigers langs de Stadsdommel, bij de Citadel en in de Binnenhaven. Daarnaast zal in de laadruimte van het vrachtschip de 'Makke Beer' van de Bossche zeeverkenner, een aantal films van Bossche monumenten worden vertoond. Deze zijn in de week voorafgaand aan Open Monumentendag, vervaardigd door studenten van Avans als opdracht bij de aanvang van hun studiejaar. Rondom het clubhuis van watersportvereniging de Waterpoort zijn diverse activiteiten en stalletjes met waren. Modelbotenclub 'Titanic' toont prachtige miniatuuruitvoeringen. Shantykoren zullen zorgen voor maritieme sfeerverhoging. Een natje en droogje kunt u nuttigen op het partyschip de 'Domani'.

41 LILIANE FONDS EN MIVA

voormalig Sint-Marthaklooster

Havensingel 26

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleidingen.
- Voorstellingen Koningstheateracademie.

Het voormalige Sint-Marthaklooster is gebouwd in 1953 en verving, met enkele schoolgebouwen, het oudere scholen- en kloostercomplex bij de vroegere Sint-Leonarduskerk. Het ontwerp lag in handen van de Limburgse architect Stefan Dings die tussen 1946 en 1949 de cursus 'Kerkelijke Architectuur' volgde in het Bossche Kruithuis, de bakermat van de zogeheten 'Bossche school'-architectuur. Hoewel de architectuur van het Sint-Marthaklooster kan worden gekarakteriseerd als sober en traditioneel, zou het te ver voeren om hier te spreken van een voorbeeld van de Bossche school. Het complex bestaat uit drie vleugels gegroepeerd rond een kloosterhof. In de achtervleugel bevindt zich de kapelruimte met halfronde glas-in-loodvensters. De open ruimte op de eerste verdieping was vroeger onderverdeeld in kleine chambrettes als slaapruimten voor de nonnen. De vroegere bewoners, zusters van JMJ, waren belast met het onderwijs. Nu bieden hier het Liliane Fonds en MIVA ondersteuning in ontwikkelingslanden. Het Liliane Fonds geeft hulp aan kinderen en jongeren met een handicap. MIVA ondersteunt met vervoers- en communicatiemiddelen. In de voormalige kloostertuin worden door de Koningstheateracademie regelmatig openluchtvoorstellingen gehouden.

42 WORLD SKATE CENTER

Buitendijk 2

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend demonstraties.

Het gebied aan de noordzijde van de wijk Het Zand is aan het eind van de 19^e eeuw bouwrijp gemaakt voor de vestiging van bedrijven, in nabijheid van havenfaciliteiten aan de Dieze. Aan de Buitendijk werd in 1925 de 'Ijzer- en metaalgieterij George Dufaij en zoon' gevestigd met productiehal en kantoor-dienstwoning, die in dat jaar werd uitgebreid met garage en magazijnen. Bij deze ingrijpende verbouwing naar ontwerp van de Bossche architect J. van Kaathoven kwam de huidige hal met verhoogd middendak op houten vakwerkspanten tot stand (naast de gieterij met zaagtand-dak). Tegenwoordig is het gebouw de thuisbasis van het World Skate Center.

43 BARKADE IN DE MENG FABRIEK

Tramkade 26
Ingang via Buitendijkstraat

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Vertrek/aankomst bij steiger voor gratis vaartocht met speciale boten van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch naar Bolwerk Sint-Jan (vol=vol).

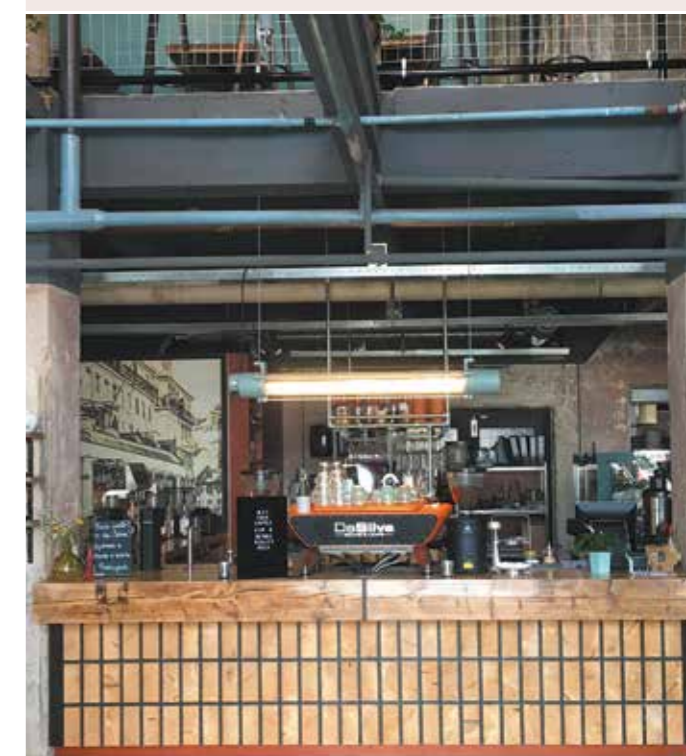

Dit als rijksmonument beschermde gebouw dateert uit 1909. Toen gaf H. Bruyelle opdracht voor de bouw van een meelfabriek naar ontwerp van de Tilburgse architect F.C. de Beer. Deze architect is ook verantwoordelijk geweest voor de aan de Parallelweg gelegen Grasso-fabriek. Sinds 1948 werd de meelfabriek geëxploiteerd door de firma Koudijs die hier omvangrijke uitbreidingen heeft gerealiseerd. Daarbij is de voormalige insteekhaven gedempt, de maalderij en magazijnen werden gebruikt voor opslag en de wasserij voor kantoorruimte. De omvangrijke graansilo's zijn buiten werking gesteld.

44 DA SILVA IN DE MENG FABRIEK

Tramkade 26c
Ingang via Buitendijkstraat

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Vertrek/aankomst bij steiger voor gratis vaartocht met speciale boten van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch naar Bolwerk Sint-Jan (vol=vol).

De oude kern van de fabriek werd gevormd door een U-vormig gebouw met een trappenhuis en een waterreservoir voor de sprinklerinstallatie dat boven het dak uitsteekt. De U-vorm is nu buitenruimte geworden waardoor deze goed zichtbaar is.

De Mengfabriek zet zijn deuren open! Ben je ook nieuwsgierig naar de verschillende initiatieven en ruimten in de rest van De Mengfabriek? Bij Barkade vind je meer informatie over waar en bij wie je terecht kunt in het hele monument.

45 WERKWARENHUIS SOCIAL LABEL LAB

Tramkade 22-24

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Veevoerfabriek De Heus aan de Tramkade is getransformeerd tot inspirerende ontmoetingsplek met het Social Label Lab en Shop voor sociaal duurzame design-producten. Vanuit het principe 'van niets iets maken' wordt hier gebouwd aan een Monument van de Toekomst. Daarbij zetten de initiatiefnemers Studio Boot en C-mone zich in om samen met gerenommeerde ontwerpers, vaklui en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt de creativiteit en bedrijvigheid van het gebied te vangen en te delen met de stad. De menselijke maat, de kracht van design, architectuur en communicatie vormen bij dit alles vertrekpunt. Samen bouwen aan een inclusieve wereld, samen maken, dansen tijdens Club W, eten en drinken bij Van Aken in een oude fabriek voor een nieuwe toekomst. www.werkwarenhuis.nl.

Het Werkwarenhuis is genomineerd voor de Dutch Design Awards 2019 categorie Habitat, naast de imposante Lochal Tilburg en 's werelds grootste fietsenstalling Utrecht. De commissie typeert het Werkwarenhuis als een intrigerende leefomgeving waar mensen en ideeën samenkomen.

46 VERKADEFABRIEK

Boschdijkstraat 45

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 13.00, 14.00, 15.00 en 16.00 uur een (theatrale) rondleiding.
- Om 14.00, 15.00 en 16.00 uur preview 'Fort Europa'.

Vlak voor de eerste try-out toont MATZER Theaterproducties een preview van 'Fort Europa', haar nieuwste voorstelling naar een tekst van Tom Lanoye in regie van Michiel de Regt. 'Fort Europa' is een messcherp stemmenballet over het failliete Europa.

In de huidige vorm dateert deze voormalige koekjesfabriek, nu cultureel centrum, uit de periode vanaf 1955. In dat jaar werd vergunning verleend om het bestaande laat 19e-eeuwse fabrieksgebouw te vervangen door nieuwbouw. De koekjesfabriek heeft gebogen sheddaken en gebogen dak op stalen liggers. Bij de herbestemming tot cultureel centrum met film- en toneelzalen en café-restaurant is de oorspronkelijke fabriekssfeer behouden gebleven. Het complex is daarbij uitgebreid met een nieuwbouwvleugel, voorzien van een stalen draagconstructie met raatliggers.

47 WILLEM TWEE POPPODIUM

Boschdijkstraat 100

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Deze fabriek is in 1898 gebouwd naar ontwerp van P.Th. Stornebrink en W.G. Welsing, met uitbreidingen in 1908. De van oorsprong Bossche sigarenfabrikanten Goulmy en Baar verhuisden in 1893 kort na de oprichting van hun bedrijf in Amsterdam terug naar 's-Hertogenbosch. Daar was in die tijd sprake van een bloeiende sigarenindustrie. In de jaren 30 werd de fabriek eigendom van de Valkenswaardse sigarenfabrikant Willem II. De fabriek is aan de buitenzijde markant vormgegeven als een bakstenen kasteel met kantelen en traptoren en was in pandig voor die tijd efficiënt en uiterst modern ingericht met een centraal verwarmingssysteem, ventilatiesysteem en stofafzuiging. In de in 1908 toegevoegde zuidelijke vleugels bevonden zich zeer moderne waslokalen, wc's en een schaftlokaal. In constructief opzicht zijn de technische ontwikkelingen uit de verschillende bouwperiodes afleesbaar. Het deel uit 1889 heeft gewalste stalen kolommen, vakwerk onderslagliggers en stalen vloerbalken met bakstenen troggewelfjes. De nieuwbouw uit 1908 is uitgevoerd als betonskelet, in combinatie met traditionele bakstenen gevels als in het 19^e-eeuwse deel van de fabriek. Nu wordt de fabriek gebruikt als poppodium en kunstruimte.

48 GRAFISCH ATELIER

onderdeel kunstcluster Willem II Fabriek

Boschveldweg 471A

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

In de voormalige Willem II Fabriek is op de 1^e etage het Grafisch Atelier gevestigd: 'De mooiste grafische werkplaats van Nederland'. Kom kijken in de werkplaats waar kunstenaars, ontwerpers en amateurs aan het werk zijn om kunst en design in oplage te drukken. Naast een plek voor immaterieel erfgoed is het ook een plek waar je cursussen en workshops kunt volgen of handmatig uniek drukwerk kunt zien en kopen. Ervaar de geuren en kleuren in de werkplaats en de magie van het drukken.'

49 SINT-JANSLYCEUM

Sweelinckplein 3

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.

Dit fraaie monumentale schoolgebouw is een zuiver voorbeeld van de Bossche School, een architectuurvorm die naar de stad is vernoemd. Het lyceum is in 1961 gebouwd naar ontwerp van de architecten N. van der Laan, W. Hansen en H. van Hal. De massief lijkende bakstenen bouwvolumes zijn rond een binnenplaats gegroepeerd en vormen samen een harmonische eenheid. Opvallend zijn de heldere ordening van de binnen- en buitenruimtes, zorgvuldig gedimensioneerde muuropeningen. Het muurmozaïek in de hal is van Marius de Leeuw.

50 ZUIDERPASSAGE

Zuiderparkweg 494

- Open op zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Om 10.30, 12.30 en 14.30 uur rondleiding. Verzamelen bij de Passage, het glazen gebouwtje aan de voorzijde van de Zuiderpassage/Zuiderparkweg 494. Meer info: www.depassage.nu.

De Zuiderpassage is een winkelcentrum gebouwd in de wederopbouwperiode in de uitbreidingswijk 'Zuid'. Het is ontworpen door architect F.G.P.M. Grips uit Vught en in 1960 in gebruik genomen. Dit vroeg voorbeeld van een naoorlogs winkelcentrum kende een hofvorm met winkels, kantoren en bovenwoningen gegroepeerd rondom een open binnenhof. De opzet doet denken aan het lijnbaancomplex (1953) in Rotterdam. Het binnenhof was parkachtig ingericht met bloemenperken, waterbekkens met een fontein (beeldhouwer Pieter Grips) en zitbanken. De winkelpassage heeft zijn centrale functie in de wijk enigszins verloren na de komst van het winkelcentrum aan de Pettelaarseweg. Journalisten en historici Rob van Oijen en Mijke Pol laten samen met ondernemers uit het winkelcentrum tijdens een rondleiding zien hoe bijzonder de Zuiderpassage is en was. Thomas Architecten vertelt waarom de passage een architectonisch hoogstandje is en verandert je blik op deze plek voor altijd. Ook mag je binnenkijken in de legendarische kelder van muziekcafé Lohengrin. Eigenaar Pauly da Silva trekt speciaal zijn blik sappige verhalen open.

DEELNEMERS CULTURELE ROUTE OPEN MONUMENTENDAG

De hoogtepunten van het seizoen 2019/2020

Museum Slager

Wisselexpositie over 75 jaar bevrijding

's Hertogenbosch aangevuld met Welsh art

25 oktober 2019 t/m 2 januari 2020

Wisselexpositie Jelmer Wijma

19 januari t/m 19 april 2020

Grote nieuwe Slager tentoonstelling/ herinrichting gehele museum

Vanaf september 2020

museumslager.com

ivc.nu

Masterclasses en presentatieconcert

Summer School (met Nelly Miricioiu, Jennifer Larmore en Giuliano Carella)

6 en 7 september 2019, Theater aan de Parade

LiedDuo-Concours

met een theatervoorstelling, masterclasses en Lied en Literatuur met Bas Heijne

20 tot en met 24 november 2019, Theater aan de Parade

Voorronden Opera I Oratorium

16 en 17 mei 2020, Theater aan de Parade

Parariso 2019

Maak kennis met de wondere technieken van de Risoprinter met lezingen, workshops, tentoonstellingen en een kunstproject

Willem Twee + de Melkfabriek, 5 t/m 10 november 2019

Winter Art Fair

Betaalbare kunstmarkt in winterse sferen. Kunst, muziek en glühwein met werk van ruim 40 kunstenaars

Willem Twee - 22 december 2019

Cursussen en workshops

Het hele jaar door biedt het grafisch Atelier een uitgebreid programma aan voor beginners en gevorderden.

gadenbosch.nl

willem-twee.nl

The trees are inviting the wind

(kunstruimte: expositie)

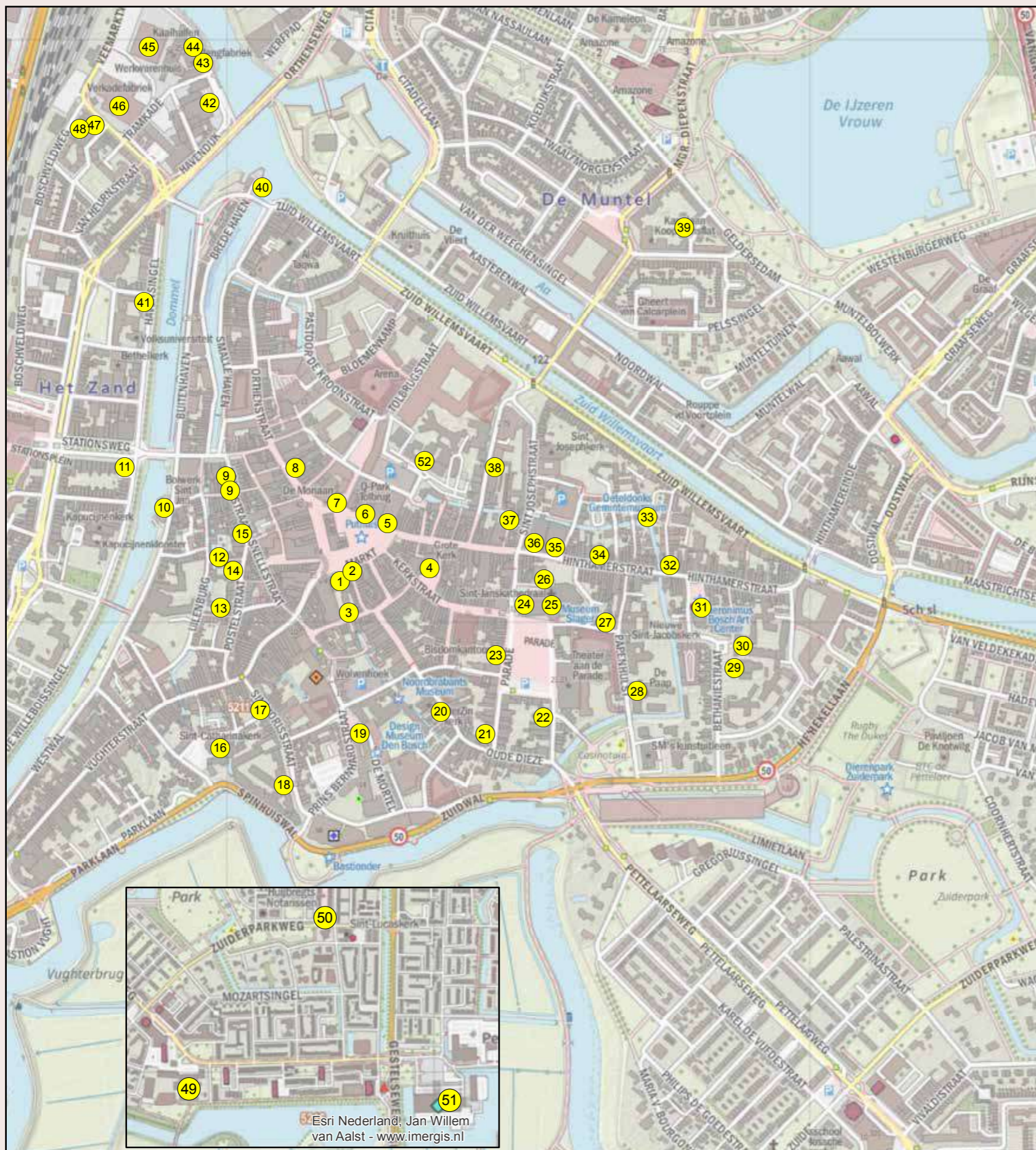
Zaterdag 24 augustus t/m zondag 6 oktober

Eric Vloeimans' Oliver's Cinema (toonzaal)

Vrijdag 20 september

Coldplace (poppodium: Coldplay Tribute)

Vrijdag 27 september

PLATTEGROND BINNENSTAD

PAGINA

1	Stadhuis Markt 1	8
2	Raadselder Markt 1	9
3	Bestuurscentrum Achter het Stadhuis 5-7	9
4	Grote Kerk Kerkstraat 20	10
5	Gewelvenkelder Hotel Central Markt 57	10
6	't Root Cruijs Markt 61	11
7	VVV Markt 77	11
8	Theater Luxor Hooge Steenweg 15	12
9	Stadsbrouwerij Van Kollenburg Kruisstraat 28a / Café Bar le Duc Korenbrugstraat 5-7	12
10	Bolwerk Sint-Jan Sint-Janssingel 25	13
11	Hotel Bossche Suites Stationsweg 2	13
12	Tuin woonhuis Uilenburgstraatje 11	14
13	Hotel Uylenhof Postelstraat 38 (ingang Uilenburg 24)	14
14	Huys van Boxel Postelstraat 46-48	15
15	Woonhuis Postelstraat 66	15
16	Sint-Catharinakerk Kruisbroedershof 4	16
17	Woonhuis Sint-Jorisstraat 9	16
18	Cellencomplex Sint-Jorisstraat 125-127	17
19	Willem Twee Concertzaal Prins Bernhardstraat 4-6	17
20	Winkelpand Verwersstraat 59	18
21	Sociëteit Amicitia - De Zwarte Arend Peperstraat 15	18
22	Tuin en -paviljoen Huizinghe 'De Loet' Ingang garagedeur Triniteitsstraat 11	19
23	Bisschopshuis Parade 10-11	20
24	Toren Sint-Jan Ingang hoek Torenstraat-Parade	20
25	Sint-Janskathedraal Torenstraat	21
26	Sint-Jansmuseum Torenstraat 16	22
27	Museum Slager Choorstraat 8	22
28	Sint-Joan de Deo Papenhulst 26	23
29	Groot Tuighuis Bethaniestraat 4	24
30	Reinier van Arkel Bethaniestraat 2	25
31	Jheronimus Bosch Art Center Jeroen Boschplein 2	26
32	Woningen Schilderstraat 3-13	26
33	Nationaal Carnavalsmuseum Zusters van Orthenpoort 27	27
34	Zwanenbroedershuis Hinthamerstraat 94	27
35	Babel 74 (Muzerije) Hinthamerstraat 74	28
36	Babel 72 (Bibliotheek) Hinthamerstraat 72	28
37	Theater Artemis Predikheerenpoort 50	29
38	Woonhuis Nieuwstraat 75	30
39	Kloosterhotel 'De Soete Moeder' Nemiusstraat 4	30
40	Maritiem Light Dommel, Binnenhaven en Zuid-Willemsvaart	31
41	Liliane Fonds en MIVA Havensingel 26	32
42	World Skate Center Buitendijk 2	32
43	Barkade Tramkade 26 ingang via Buitendijkstraat	33
44	Da Silva Restaurant Tramkade 26c ingang via Buitendijkstraat	33
45	Werkwarenhuis / Social Label Lab Tramkade 22-24	34
46	Verkadefabriek Boschdijkstraat 45	34
47	Willem Twee Poppodium Boschdijkstraat 100	35
48	Grafisch Atelier Boschveldweg 471a	35
49	Sint-Janslyceum Sweelinckplein 3	36
50	Zuiderpassage Zuiderparkweg 49a	36
51	Provinciehuis Brabantlaan 1	41
52	Oude apotheek ingang via Gasthuispoort einde Gasthuisstraat	41

DEELNEMERS CULTURELE ROUTE De hoogtepunten van het seizoen 2019/2020

TP
THEATER
AAN DE
PARADE

Jakob Ahlbom Company

Horror

31 okt 2019

Tania Kross

Van Mozart tot Madonna

20 dec 2019

Dangerous Liaisons

Met o.a. Tjitske Reidinga en Mark Rietman

7 april 2020

theaterandeparade.nl

verkadefabriek

Iedere dag film kijken in de
Verkadefabriek

Van kleine parels tot grote Oscarwinnaars

Een hele dag én nacht non-stop theater, film, dans, muziek, gesprekken en performances

Za 28 en zo 29 sep

Kerstvoorstelling Muziek van beneden
Familievoorstelling met humor, beeldende poëzie en meeslepende livemuziek.

Do 26 t/m ma 30 dec

verkadefabriek.nl

BABEL
DAAGT JE UIT!

Nieuw Blik

Vaartocht met onderweg literaire optredens

Start nieuw cursuseizoen

September 2019

75 jaar VRIJHEID

Oktober 2019

babeldenbosch.nl

Fort Europa

Tekst: Tom Lanoye | regie: Michiel de Regt

8 jonge acteurs spelen deze dynamische, uiterst actuele voorstelling.

Agatha

Tekst: Marguerite Duras | regie: Liliane Brakema

Agatha is een voorstelling over liefde in zijn meest pure en ontroerende vorm.

MATZER in bedrijf

Prikkelend theater voor bedrijven, overheden en zorginstellingen. Nieuwe voorstelling in 2020!

matzer.org

**THEATER
ARTEMIS**

Oorlog 6+

12/13 oktober 2019, Verkadefabriek, Den Bosch

(.....) 12+

8/9 januari 2020, Verkadefabriek, Den Bosch

Het dier, het dier en het beestje 8+

7/8 februari & 2/3 mei 2020, Verkadefabriek, Den Bosch

artemis.nl

51 PROVINCIEHUIS

Brabantlaan 1

- Open op **zaterdag en zondag** van 10.00 tot 17.00 uur.
- Vrije rondwandeling door het provinciehuis (openbare deel).
- Bezoek aan de kamers van de commissaris van de Koning en van Gedeputeerde Staten.
- Bezichtiging Statenzaal.
- Speciale rondleiding naar de bunker uit de Koude Oorlog en naar de 23^e verdieping met prachtig uitzicht over 's-Hertogenbosch.
- Speciale activiteiten rondom het landelijke thema 'Plekken van plezier'.
- Aandacht voor 75 jaar vrijheid in Zuid-Nederland.

52 OUDE APOTHEEK

voormalig Groot Ziekengasthuis

Ingang via Gasthuispoort

- **Alleen** open op **zondag** van 10.00 tot 17.00 uur.
- Tentoonstelling bijzondere kunst.

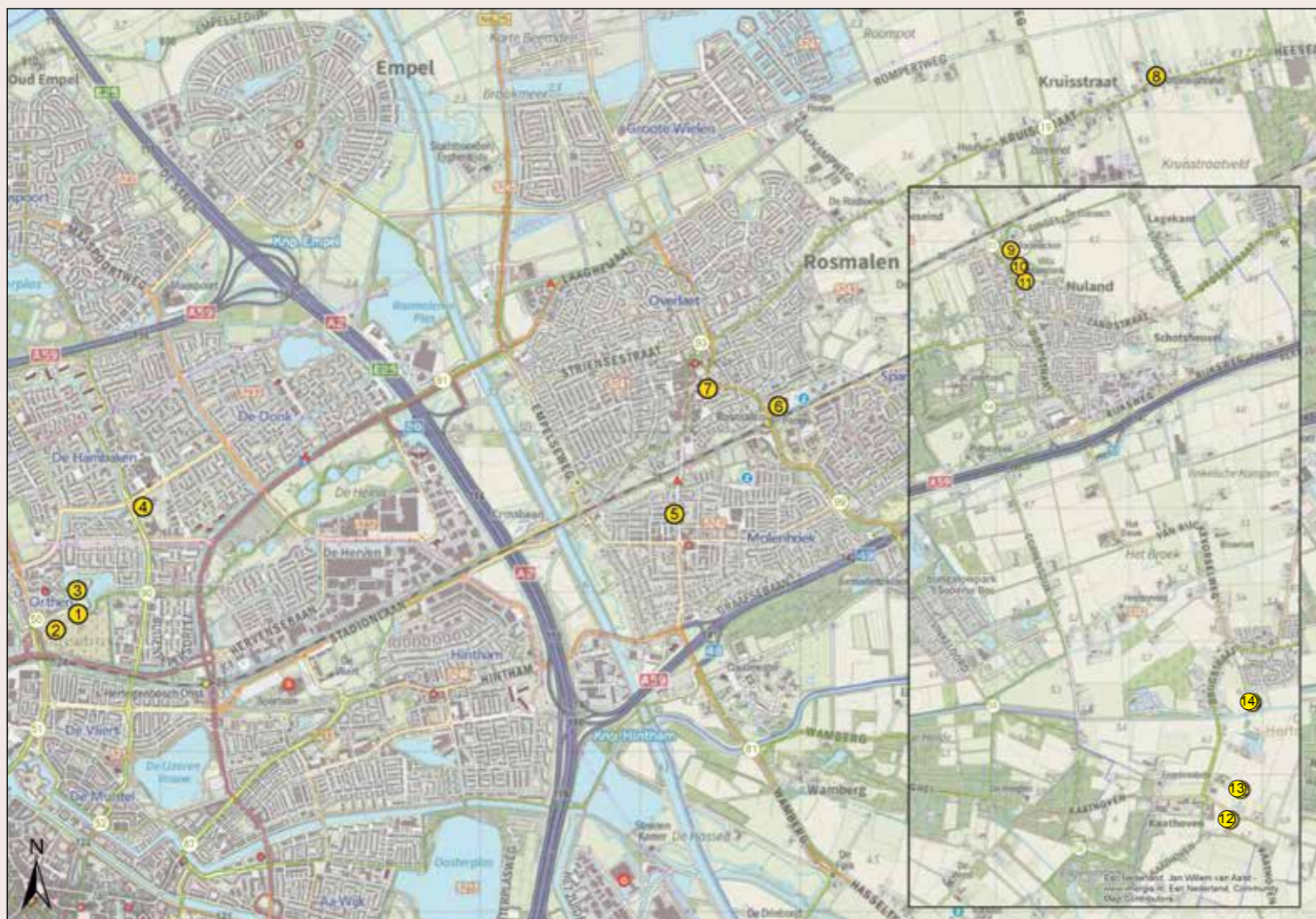
Dit markante gebouw verrees in de periode 1963-1971 aan de zuidrand van de stad bij de Pettelaarse Schans. Het is, naast onder meer de Euromast in Rotterdam, het bekendste werk van architect H.A. Maaskant. Indertijd werd, geheel volgens de tijdgeest, nogal wat kritiek geuit op de zeer markante vorm en de afmetingen van het gebouw. Dit werd gezien als "een belichaming van bestuurlijke macht die niet meer van deze tijd is." De 103,5 meter hoge toren heeft 23 verdiepingen. Rechts naast de ingang heeft architect Maaskant zijn handtekening in beton achtergelaten. Meer informatie over het programma is te vinden op www.brabant.nl/openmonumenten.

Gelegen links naast de Gasthuispoort, de oorspronkelijke hoofdingang van het Groot Ziekengasthuis vanuit de Hinthamerstraat, bevindt zich het gebouw dat in gebruik was als apotheek van het ziekenhuis. In de huidige vorm daterend uit de late 19^e tot vroege 20^e eeuw. Links van de poort is een klein raampje: een loket voor medicijnen dat kon worden benut na sluitingstijd. De gebouwen, waarvan een klein deel nog dateert uit de 18^e eeuw grenzen aan de Binnendieze, aan de andere zijde waren ze gelegen aan de vroegere binnenplaats van het Gasthuis, tegenover de middeleeuwse ziekenzaal en gasthuiskapel. De voormalige gasthuisapotheek sluit aan tegen 16^e-eeuwse gebouw van de Regentenkamer. Deze zijvleugel is met een gemetselde toeg deels gebouwd boven de Binnendieze.

ZONDAG BUITENGEBIED

15 SEPTEMBER

ORTHEN - ROSMALEN - KRUISSTRAAT - NULAND - VINKEL

ORTHEN

1	Begraafplaats Orthen Herven 1	43
2	Het Theelicht Fort Orthenlaan 1	43
3	Fort Orthen Ketsheuvel 50-56	44
4	Centrum Sint Teunislaan 1	44

ROSMALEN

5	De Standerdmolen Molenstraat 4	45
6	Heemhuis Perron-3, Ingang B Hoff van Hollandlaan 1	45
7	Sint-Lambertuskerk Markt 1	46

KRUISSTRAAT

8	Boerderij Kruisstraat 64	46

NULAND

9	Onthoofdingskerk Kerkstraat 30	47
10	Pastorie Kerkstraat 30	47
11	Villa Maasdonk Kerkstraat 28	48

VINKEL

12	Cunerakapel Kaathoven 19	48
13	Vlaamse schuur Brugstraat 85	49
14	Molen de Zwaan Molenpad 1	49

ORTHEN

1 BEGRAAFPLAATS ORTHEN

Herven 1

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Om 11.00, 13.00 en 15.00 uur rondleiding door de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch, maximaal 15 personen per groep. Start nabij de kapel van de begraafplaats.

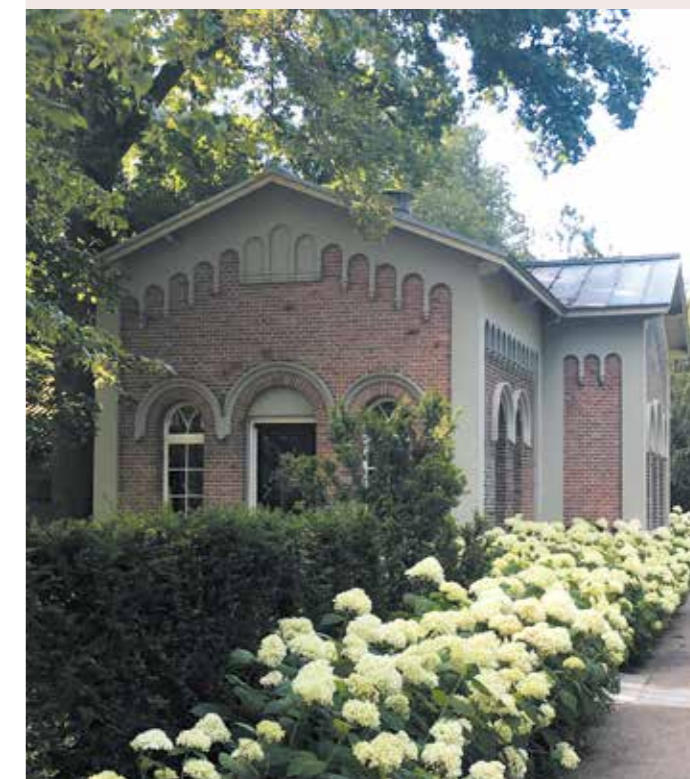

Dit kerkhof werd aangelegd in 1858 en was de eerste begraafplaats buiten de binnenstad. Het was de opvolger van het kerkhof rond de Sint-Jan en de protestantse begraafplaats achter de Sint-Josephstraat. Eén vijfde van de 11 hectare was bestemd voor protestanten, de rest voor de rooms-katholieken. Het belangrijkste bouwwerk is de Bisschopskapel uit 1882. Deze neogotische kapel is gebouwd naar ontwerp van Lambert Hezenmans, de restauratiearchitect van de Sint-Jan. Het gebouw is gebouwd met een zeshoekige plattegrond. De gevels zijn opgetrokken in baksteen, plaatselijk aangevuld met zandstenen lijsten en plinten. Op het dak bevindt zich een zeshoekige dakruiter. Aan de voor- en achterzijde bevinden zich lagere aanbouwen, het toegangsportaal en de uitgebouwde altaarruimte met daaronder een van de buitenzijde toegankelijke crypte. In de nissen in de wanden in de crypte zijn de bisschoppen en prelaten van het bisdom 's-Hertogenbosch bijgezet.

2 HET THEELICHT theehuis begraafplaats

Fort Orthenlaan 1

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Dit uit 1872 daterend gebouw deed oorspronkelijk dienst als ruimte voor het opbaren van overledenen. Het was destijds verplicht om doden, waarvan de dood nog niet met zekerheid kon worden vastgesteld, 36 uur op te baren. Daarna mocht pas worden begraven, omdat de ervaring had geleerd dat de dood na dit tijdstip zeker was ingetreden. Deze termijn is tot op de dag van vandaag in de Wet op de lijkbezorging gehandhaafd. In het meer recente verleden heeft het gebouw lange tijd als opslag en werkruimte van de begraafplaats gefunctioneerd. Aan de buitenzijde vertonen de zorgvuldig vormgegeven bakstenen gevels kenmerken van neorenaissance-architectuur. Met name de gemetselde boogfriezen onder de dakvoet herinneren hieraan. Momenteel is het sfeervolle gebouw in gebruik als theehuis.

3 FORT ORTHEN

Ketsheuvel 50-56

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Fototentoonstelling.
- Openstelling diverse ateliers.
- Uitgifte gratis boekje 'Plekken van plezier in Orthen'.

Dit fort werd aanvankelijk Orthenschans genoemd en bestond nog niet in de tijd van het beleg van 1629. De dijk waar het huidige fort middenin ligt, was wel aanwezig. Deze was onderdeel van de linie van Frederik Hendrik. Het fort werd tussen 1630 en 1637 aangelegd met een vierkante plattegrond, aarden wallen en bastions op de hoeken. Het werd omgeven door een natte gracht. In de 18^e eeuw is het regelmatig hersteld en uitgebreid met voorwerken en een tweede natte gracht. In 1852 werd Fort Orthen geheel herbouwd met een ronde stenen toren, een reduit, als kern. Deze werd omringd door een droge gracht. Fort Orthen vervulde echter nooit een rol van betekenis in de defensie van de stad. Kort na 1932 kocht de gemeente de omringende gronden en in 1966 het fort zelf. Momenteel huren kunstenaars hier atelierruimtes en vindt u er het Orthens archief van heemkundekring de Orthense Schaar.

4 CEMENTRUM

Sint Teunislaan 1

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

In 1979 werd dit bijzondere kantoorgebouw gerealiseerd in opdracht van een toenmalig consortium van de Nederlandse cement-verwerkende industrie. Het kantoorgebouw is ontworpen door architect David Zuiderhoek (1911-1993) en is op dit moment het jongste monument van de stad. De architect ontwierp het splitlevel gebouw met een open kantoorlandschap, waarbij de ongedeelde kantoorruimten zijn gelegen rondom een centrale hal met vide en lichtstraten. Het pand diende als visitekaartje voor de cementindustrie en daarom werd gekozen voor opmerkelijke betonconstructies voor gevels en vloeren. Ze bestaan hier uit vooraf vervaardigde vloerdragende gevelelementen en vloerdelen. De gevelelementen, met een diep geprofileerde vormgeving, geven het gebouw een sterk plastisch effect. Ook het dak boven de vide is bijzonder met dunne betonnen schalen met lichtstraten. Door zijn vorm en betonconstructie is het Cementrum een gebouw in wat in België 'architectonisch beton' of 'structuralisme' genoemd wordt. Joop Beljon maakte het ontwerp voor de tuin met daarin onder andere een vijver met drie fonteinen.

ROSMALLEN

5 STANDERDMOLEN

Molenstraat, Rosmalen

- Open op zondag van 10.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleidingen.
- Pannenkoeken bakken voor kinderen.
- Om 13.00, 14.00 en 15.00 uur optreden van Capella Ducis.

De in 1732 gebouwde Standerdmolen is gebouwd op een lichte verhoging. De molen heeft een houten molenromp en draait om een verticale spil. Het is oorspronkelijk een middeleeuwse korenmolen. In de constructie van de molen zijn aanwijzingen gevonden dat de molen ooit op een andere plaats heeft gestaan. Het demonteren en elders opnieuw opbouwen van een molen als bouw pakket was niet vreemd in die tijd. De molen heeft altijd een grote historische en landschappelijke waarde gehad. In 2013 is een bijzonder stel wiek-roeden, type Fransen, gerestaureerd en geplaatst aan de voet van de molen.

6 HEEMHUIS

Perron-3, Ingang B
Hoff van Hollantlaan 1, Rosmalen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Expositie 'Historische plekken van plezier in Rusmolle'.
- Informatie over Heemkundekring Rosmalen.

In het Heemhuis van Heemkundekring Rosmalen is een expositie van historische foto's ingericht. Vanuit het thema 'Plekken van plezier', brengt de vereniging de locaties in Rusmolle in beeld, waar onder de speeltuin van Verstappen, een aantal oude bekende cafés, etc. Ook staan er maquettes van de vroegere jongens- en meisjesschool tentoongesteld. Het Heemhuis bevindt zich in het multifunctionele gebouw 'Perron-3', na een verbouwing in 2007/2008 ontstaan uit het voormalige gemeentehuis van Rosmalen, dat in 1977 in Bossche schoolstijl werd ontworpen.

7 SINT-LAMBERTUS KERK

Markt 1, Rosmalen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Beeldpresentatie van diverse religieuze voorwerpen.
- Speurtocht voor de jeugd door de kerk.

De Sint-Lambertuskerk is gewijd aan Lambertus (672-705), die het zuidelijk deel van de lage landen heeft bekeerd. Hij werd later bisschop van Maastricht. De toren is uit de 15^e eeuw. Rond 1545 werd het huidige schip met een zijbeuk gebouwd. De Mariakapel is van 1550, zoals op een kraagsteentje vermeld staat. Na 1629 werd de katholieke godsdienst verboden en werd de kerk als protestants bedehuis, gemeentehuis en archief gebruikt. De toren deed toen dienst als gevangenis. In 1823 kwam de kerk terug in katholieke handen en werd toen grondig vernieuwd. De laatste grote verbouwing vond plaats in 1910-1911. Architect Ludewig verdubbelde de zijkapellen met een tweetal nieuwe zijkapellen en het koor werd in oostelijke richting vergroot. Daarbij is het moeilijk zichtbaar dat het hier om nieuwbouw gaat.

KRUISSTRAAT

8 BOERDERIJ

Kruisstraat 64, Rosmalen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Deze zeer fraai gerestaureerde driebeukige kortgevel-boerderij uit 1864 ligt op een verhoging, een zogenaamde terp. De terp doet vermoeden dat hier nog een oudere voorganger heeft gestaan. De oriëntatie van de boerderij is opvallend, de voorgevel is naar achter gericht. Dit heeft te maken met de historische lintbebouwing waarbij aan de noordzijde van de boerderij een dijk liep en waar de bebouwing op was gericht. De huidige Kruisstraat was destijds een zandpad. In het woongedeelte van de boerderij is de oorspronkelijk indeling grotendeels bewaard gebleven. Centraal hierin is de 'herd' met een grote schouw. De schouw is bezet met zogenaamde schildpadtegels in een dambord patroon. Opvallende zaken in deze schouw zijn verder een ijzeren luik voor het stoken van de sopketel en restanten van een oventje en rookkast. In het woongedeelte zijn ook de kelder met tongewelf, de geut (keukentje) en de bedstede bewaard gebleven. In de voormalige stal, die door middel van een brandmuur van het woongedeelte is afgescheiden, hebben de koeien plaatsgemaakt voor een grote open woonruimte. De boerderij is door de nieuwe bewoners met veel zorg en liefde verbouwd tot woonboerderij. Hierbij is met respect de historie vermengd met de eisen van deze tijd.

NULAND

9 HEILIGE JOHANNES ONTHOOFDINGSKERK

Kerkstraat 30, Nuland

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

De eerste kerk werd in de 14^e eeuw gebouwd. De kerk werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog in 1635 door de hervormden in beslag genomen. Toen de katholieken de kerk na de Franse tijd terugkregen, was die enorm verwaarloosd en stond regelmatig in het water van de overstromde polder. In 1857 werd besloten op hogere gronden een neogotische parochiekerk met pastorie te bouwen. Architect was Hendrik van Tulder. Deze kerk werd tijdens de oorlog in 1944 door beschietingen verwoest. In 1950 werd een nieuwe kerk gebouwd naar ontwerp van architect J. Magis in de traditionele architectuur van de Delftse school. De toren werd pas in 1958 afgebouwd, omdat de benodigde bakstenen aanvankelijk voor de wederopbouw van Nederland nodig waren. De kerk is een driebeukige basiliek met een massieve westtoren en halfronde apsis. In het middenschip en de zijbeuken ziet u, naast veel heiligenbeelden, siersmeedwerk van edelsmeden zoals Guillaume Cordang uit 's-Hertogenbosch en Toon van Amelsvoort uit Nuland.

10 PASTORIE

Kerkstraat 30, Nuland

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Aan de rechterzijde van de kerk bevindt zich de pastorie. In 1862 gebouwd naar een ontwerp van de Tilburgse architect Hendrik van Tulder. De pastorie is uitgevoerd in sobere classicistische stijl in 2 bouwlagen. Pastoor Franciscus Adrianus Pollet was de bouwpastoor. De gevels zijn gemetseld in kruisverband. De 5 traveeën brede voorgevel is voorzien van een lage, vooruitspringende plint, welke met de doorlopende hardstenen onderdorpels van de begane grond een basement vormt. Ter hoogte van de verdiepingsbalklaag wordt de gevel gedeeld door een horizontale hardstenen band. Centraal in de voorgevel bevindt zich de ingang, die is uitgevoerd met een hardstenen geprofileerde omlijsting, voluut consoles, een architraaf en lijstwerk. Het houten deurkozijn, waarin een paneel deur met snijwerkversiering is opgenomen, heeft een bovenlicht met 'Laat de kinderen tot mij komen' in glas-in-lood. Het dak is met leien bedekt. Van de pastorie is ook de monumentale hal te bezichtigen met het mooie geslepen glas in de tocht deur, voorstellende de Goede Herder.

11 VILLA MAASDONK

Kerkstraat 28, Nuland

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

'Villa Maasdonk' is een nieuwe naamgeving voor een voormalig kloostergebouw dat in neogotische architectuur is gebouwd in 1918. Van recentere datum is een uitbreiding op de verdieping bestaande uit een dakopbouw met chambrettes. De meeste ruimtes in het klooster zijn onderling doorgebroken vanwege de huidige functie van prestigieuze woninginrichting. De oorspronkelijke indeling en functie is goed herkenbaar gebleven. De voorgevel, voorzien van neogotische elementen, heeft op de geveltop een deugdenbeeld (Flora) en bij het toegangshek twee laat 19^e-eeuwse Franse beelden.

VINKEL

12 CUNERAKAPEL

Kaathoven 19, Vinkel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

De gotische Cunerakapel dateert uit 1535, maar werd herbouwd na oorlogsschade in het jaar van het beleg van 's-Hertogenbosch (1629). In de periode van 1675 tot 1882 deed het gebouw dienst als school met woning. Omstreeks 1800 werd het priesterkoor gesloopt. Vanaf 1882 was een boerderij in de voormalige kapel gevestigd. Door al deze functiewijzigingen wijzigde ook het uiterlijk van het kerkgebouw ingrijpend. Tijdens de restauratie in 1979-1981 is de Cunerakapel gereconstrueerd met een gotische vormgeving: u ziet gotische spitsboogvensters met vorktracering. Het gebouw is in gebruik als woning.

13 VLAAMSE SCHUUR

Brugstraat 85, Vinkel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

De Vlaamse schuur vindt vermoedelijk zijn oorsprong als opslagplaats van landbouwproducten bij middeleeuwse abdijen in het vroegere hertogdom Brabant, met name in de huidige provincie Antwerpen en Noord-Brabant. Deze schuren werden later in deze gebieden gebouwd bij boerderijen. Vlaamse schuren zijn opgebouwd uit (eiken)houten ankerbalkgebinten met één of twee zijbeuken. De buitenwanden waren aanvankelijk samengesteld uit geteerde houten delen en zijn vaak later, zoals hier, versteend. Dat wil zeggen dat het hout vervangen is door baksteenmetselwerk. Het dak was aanvankelijk met riet gedekt. De hoge middenruimte werd gebruikt als tasruimte, waar hooi en stro werden opgeslagen, oftewel 'opgetast'. De zijbeuk diende meestal als berging van landbouwwerktuigen of als varkenskot. Deze Vinkelse Vlaamse schuur is nu in gebruik als woning. U ziet de ankerbalkgebinten en een asymmetrische indeling: de schuur had een hoofd- en één zijbeuk. Aan één zijde ziet u de zogenaamde ankerbalkverbinding, hier is de gebintbalk met houten wiggen achter de stijl verankerd. Afgaande op onderzoek aan de jaarringen van het hout in het gebint, dateert deze Vlaamse schuur uit omstreeks 1530.

14 MOLEN DE ZWAAN

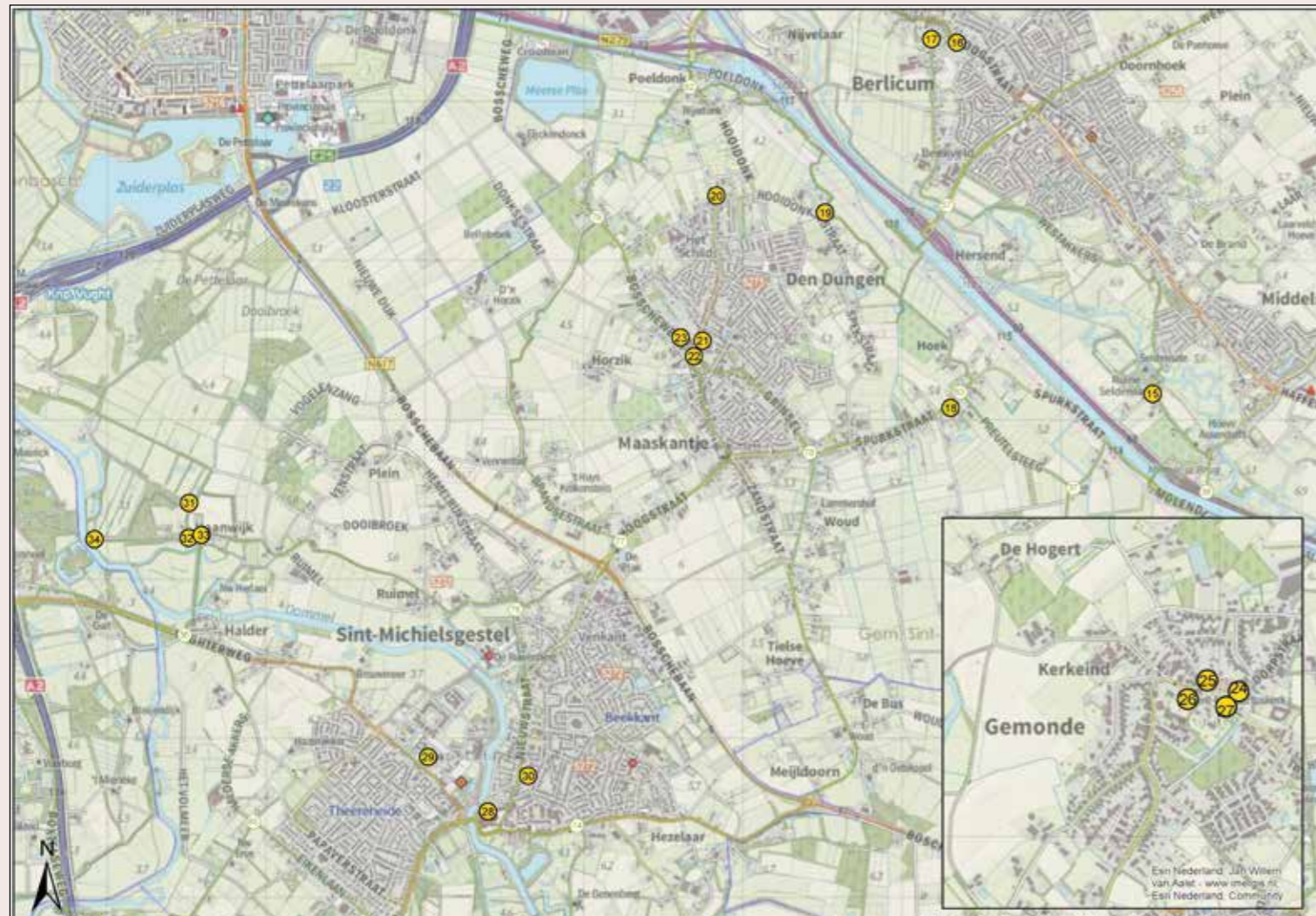
Molenpad 1, Vinkel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

In Vinkel is men druk met de herbouw van de Vinkelse molen, een achtkantige beltmolen, De Zwaan geheten. De molen was tot de demontage in 1964 een gezichtsbepalend element, dat sterk gemist wordt. Behalve het basement, dat in Vinkel achterbleef, werd de molen zo'n vijftig jaar geleden in volle glorie herbouwd in het dorp Holland, Michigan, vs. De Zwaan leidt daar een tweede leven als "de enige echte Hollandse molen in Amerika", aldaar gepromoot als "the only authentic, working Dutch windmill in the United States". Het is inderdaad een Hollandse molen, en geen Brabantse molen. Voordat de molen in 1889 in Vinkel werd gebouwd, had hij namelijk al 120 jaar in Krommenie gestaan, waar hij in 1761 nieuw was gebouwd. Er stond dus een Hollandse molen in Vinkel, en sinds 1964 in de vs. Vinkel bouwt nu aan een kopie, op de oude molenbelt en fundering.

MIDDELRODE - BERLICUM - DEN DUNGEN
SINT-MICHIELSGESTEL - GEMONDE

MIDDELRODE

- 15 Landgoed Seldensate
Laan van Seldensate 4 52

BERLICUM

- 16 Herberg De Gouden Leeuw 53
Hoogstraat 64
17 Vervallen

DEN DUNGEN

- 18 Museum Het Brabants Leven
Spurkstraat 70 54
19 Boerderij Hooidonksestraat 3b 54
20 Arboretum d'n Hooidonk
Ingang Rijndonksestraat 55

- 21 Belevingstuin Litsersborg
Litsersstraat 2 55
22 Sint-Jacobus de Meerderekerk
Heilig Hartplein 1 57
23 Boer Goossens
Heilig Hartplein 2 57

GEMONDE

- 24 Muziekkiosk Dorpstraat 58
25 Café De Schuif Dorpstraat 30 58
26 Sint-Lambertuskerk
Sint-Lambertusweg 122 59
27 Begraafplaats De Hogert 5 59

SINT-MICHIELSGESTEL

- 28 Toren Petrus Dondersplein 13 60
29 Koninklijke Kentalis
Theerestraat 41/42 60
30 Heilige Michaelkerk
Nieuwstraat 34 61

HAANWIJK

- 31 Buitenlokaal Haanwijk 4a 62
32 Museum Romeins Halder
Haanwijk 5b 62
33 Huize Haanwijk
Haanwijk 1 63
34 Veerhuis 't Vaantje
Haanwijk 9 63

SINT-MICHIELSGESTEL

WETHOUDER PETER RAAIJMAKERS
OVER OPEN MONUMENTENDAG

Open monumentendag 2019 staat voor de deur!

Hèt moment om de normale en dagelijkse gang van zaken even te laten voor wat het is, en één of meerdere bezoeken te brengen aan monumenten naar keuze. Wie weet ontdek je weer een nieuw stukje van de regio!

En dat ontdekken is zeker de moeite waard, want een monument is niet alleen een mooie plek of locatie. Vaak is het ook een 'drager' van verhalen. Verhalen die meeslepend kunnen zijn, die beeldend zijn voor een bepaalde periode van ons verleden, of die een wezenlijk onderdeel uitmaken van onze geschiedenis.

Het bezoeken van een monument betekent dus ook jezelf laten meeslepen in verhalen. Door een bezoek te brengen aan de historische boerderijen leer je naast het bouwwerk ook over de verhalen van het boerenbestaan van vroeger. Een bestaan dat voor onze dorpen van groot belang is geweest, en opgesloten ligt in de vele (nog bestaande) boerderijen. Of ga eens langs bij de historische landhuizen die in onze gemeente met name rondom Berlicum en Sint-Michielsgestel te vinden zijn. En laat je dan niet alleen informeren over de bouwtechnieken of de vaak prachtige liggingen, maar heb ook oog en oor voor de bijdragen die deze 'buitenplaatsen' hebben gehad op de ontwikkelingen van onze dorpen.

Ook dit jaar organiseren we Open Monumentendag weer met een aantal van onze buurgemeenten, die elk hun eigen pracht en praal en verhalen herbergen. En daarom zeker de moeite waard zijn om er een bezoek aan te brengen. Een van de verhalen die we als gemeente Sint-Michielsgestel in ieder geval delen met onze burens is dat van het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629 (nu 390 jaar geleden). Een beleg dat een belangrijke rol speelde in de totstandkoming van het huidige Nederland en dat vanwege de gebruikte technieken vooruitstrevend en innovatief was voor zijn tijd. Maar ook een beleg dat

verstreckende gevolgen had voor inwoners van de stad en van de Meierij. Nu zijn diverse onderdelen van de aanvalslinie nog zichtbaar en de komende tijd zullen we als regiogemeenten deze linie nog meer zichtbaar en beleefbaar maken, zodat ook het verhaal over de val van 's-Hertogenbosch weer verteld zal worden.

Ik wens u leerzame bezoeken toe.

Peter Raaijmakers.

MIDDELRODE

15 LANDGOED SELDENSATE

Laan van Seldensate 4, Middelrode

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleidingen over het landgoed door heemkundevereniging De Plaets.
- Bezoek aan bijvereniging Sint-Ambrosius op de zolder van het poortgebouw.
- Om 12.30, 13.30 en 14.30 uur het verhaal over de jonkheer, zijn dochter, de intriges, geheimen en ook de ondergang van kasteel Seldensate op bijzondere wijze uit de doeken gedaan door verhalenverteller Frédérique Schoenmakers-de Groot.

In Middelrode ligt het historische Landgoed Seldensate. De geschiedenis van Seldensate gaat ver terug in de tijd, tot ergens in de 15e eeuw. Waarschijnlijk is het landgoed gesticht door een gefortuneerde stedeling uit 's-Hertogenbosch en was het bedoeld als zomerbuitenhuis. De naam stamt af van 'Selden zathe' wat bijzondere buitenplaats of landgoed betekent. Vermoedelijk werd met bouwen begonnen tussen 1440 en 1468. In die tijd was er sprake van een stenen speelhuis wat bestond uit een hoofdgebouw, een

duiventoren en poortgebouwen. Deze werden omgeven door grachten met ophaalbrug, parktuinen, boomgaard, en boerderijen met akker- en weiland. In het voorjaar van 2015 is de overgebleven ruïne van het kasteeltje gerestaureerd. De fundering is hersteld en verstevigd, scheuren in de grachtmuren zijn gedicht en het metsel- en voegwerk is gerestaureerd.

Landgoed Seldensate is een van de parels in het natuurgebied het Groene Woud en mocht dus zeker niet verloren gaan. Het gebied is rijk aan prachtige flora en fauna en is daarom ook een mooie plek voor wandelaars.

BERLICUM

16 DE GOUDEN LEEUW

Hoogstraat 64, Berlicum

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

In 1870 werd de huidige herberg gebouwd op de plaats van een 18^e-eeuwse voorganger. De bepleisterde voorgevel heeft nog de oorspronkelijke architectuur met schuiframen, luiken en voordeur met bovenlicht, voorzien van glasroeden. De herberg had toen een ruime gelagkamer, suite, twee achterkamers, drie slaapkamers, twee keukens, vier bovenkamertjes, een ruime zolder en een dubbele kelder voor opslag. Aan de achterkant werden een koestal, dubbele paardenstal, koetshuis, bergplaats en dorsvloer gebouwd. In 1874 kocht Johannes Peperkamp de herberg voor 5.325,- gulden. Hij gaf zijn nieuwe herberg de naam Gouden Leeuw. In 1882 werd er ter hoogte van herberg De Gouden Leeuw gewerkt aan een tramverbinding tussen 's-Hertogenbosch en Veghel. Vlak voor De Gouden Leeuw kwam een wissel en een halteplaats voor reizigers en een laad- en losplaats voor goederen. Een jaar later reed de eerste stoomtram door het dorp. Zo vervulde de herberg vanaf dat moment een belangrijke rol als pleisterplaats voor reizigers.

Plekken van plezier!

Kasteel Heeswijk www.kasteelheeswijk.com
Meierijsche Museumboerderij www.museumboerderij.nl
Kilsdonkse Molen www.kilsdonksemolen.nl
Molen Windlust Nistelrode - Molen Windlust Vorstenbosch
Smederij Thomassen Heeswijk-Dinther
Jachtslot De Berkt Heesch www.deberkt.com

GEMEENTE BERNHEZE > ZONDAG 15 SEPTEMBER 2019 > MEER INFO: WWW.OMD.NL

DEN DUNGEN

18 MUSEUM HET BRABANTS LEVEN

Spurkstraat 70, Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Het museum van de familie Van der Heijden herbergt een grote verzameling gereedschappen en benodigdheden voor beroepen van vroeger. In totaal zijn er zo'n 35 beroepen tentoongesteld waaronder een klompenmaker, smid, timmerman, sigarenmaker, bakker, mandenmaker. Er is een winkeltje van vroeger en een schooltje. Het is mogelijk om enkele ruimtes te bekijken, zoals bijvoorbeeld de koffiekamer en de religieuze kamer waar je alles van het rijke Roomsche leven terugvindt.

19 BOERDERIJ

Hooidonksestraat 3b,
Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Diverse activiteiten: verrassend voor jong en oud!
- Bezichtiging bovenverdieping.

Typische Dungense hoekboerderij, gelegen op een oeverwal van de oude loop van de Aa. De hoekuitbouw heeft de kenmerken van een stenen kamer. (Een woongedeelte van een boerderij dat met het stijgen van de welvaart van de boer in steen werd vervangen). De boerderij heeft nog een authentiek interieur met schouw, kelder met tongewelf, bedsteden en opkamer. Delen van de houten gebinten dateren uit de 15^e eeuw.

20 ARBORETUM D'N HOOIDONK

Ingang Rijndonksestraat,
Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Arboretum d'n Hooidonk heeft een unieke groencollectie. Een buxus van 120 jaar oud en wel 4 meter hoog, 60 soorten eiken, 50 soorten beuken en 50 soorten berken, gingko's en sequoia's. Het is maar een greep uit de unieke collectie van d'n Hooidonk, een acht hectare groot park en landgoed met liefst 1600 verschillende, veelal uitheemse soorten bomen en struiken. Een uitzonderlijke verzameling, zelfs voor Europese begrippen. Dit arboretum, of bomentuin, is niet alleen een prachtige plek om te genieten van de rijkheid van de natuur, maar is ook van grote educatieve waarde. Vanaf speciaal ingerichte zitgelegenheden kan de bezoeker de enorme variëteit aan groen in alle rust beleven. Groen Europa in het klein, gewoon in Brabant!

21 BELEVINGSTUIN LITSERBORG

Litserstraat 2, Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Midden in Den Dungen, op de plaats waar vroeger het Antoniusklooster stond en daarna het verzorgingshuis De Donk, staat inmiddels al vijf jaar Litserborg. Litserborg omvat een multifunctioneel gemeenschapshuis, senioren appartementen en een aantal huizen voor 'Kleinschalig Wonen'. Op het terrein ligt sinds 2018 ook een Belevingstuin, die toegankelijk is voor alle inwoners van Den Dungen. Er is voor de bewoners een mooie ruime tuin met tal van voorzieningen. Een boerenschuur waar je lekker uit de wind kunt zitten, een kleine moestuin, een waterpartij, zitbanken, wilde bloemen, bomen, een vuurplaats, kruiden, fruit, etc. Deze plaats met geschiedenis kunt u bekijken op de Open Monumentendag. Er is dan ook doorlopend een diaserie over deze plaats te zien, gemaakt door Rien van Nuland, oud-kok van het klooster en heemkundige.

‘PLEKKEN VAN PLEZIER’ IN DEN DUNGEN

Den Dungen staat bekend om zijn oude boerderijen. Van oudsher een dorp met veel land- en tuinbouw. Veel producten vonden hun weg naar de Bossche markt. Plezier werd er vaak binnenshuis gemaakt met wat buurten en kaarten. Daarnaast was er natuurlijk ‘vastenavond’ en de jaarlijkse kermis. Maar toch was dit niet het enige vertier.

Den Dungen telde aan het begin van de 20e eeuw veel herbergen, cafés of bierhuizen. Een inventarisatie gemaakt door leden van de heemkundevereniging ‘Op die Dungen’ uit 1988 kwam uit op ruim 30 stuks! Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat ook de cafés in het Maaskantje hierbij zijn meegeteld.

VOORMALIG CAFÉ ‘DE VEER’ AAN HET GRINSEL

Veel cafés en herbergen waren gelegen langs de toegangswegen naar het dorp. Zoals bij

de Dungense Brug, aan de Boschpad of in het Maaskantje.

Mensen reisden nog vaak te voet of met paard en wagen. En dan werd er op z’n tijd aangelegd voor een borreltje.

FIETSTOCHT

De heemkundevereniging heeft voor u een fietstocht uitgezet door het dorp waarbij extra aandacht wordt geschonken aan deze ‘huizen van plezier’.

Op diverse locaties treft u informatiepanelen aan met oude foto’s en uitleg over de (voormalige) cafés, herbergen en bierhuizen. De tocht start in het centrum van het dorp bij HCR Boer Goossens. Hier liggen voldoende routebeschrijvingen voor u klaar. Tevens is er ook dit jaar weer een aantal monumenten open voor het publiek. Ook deze informatie staat in de routebeschrijving.

22 SINT-JACOBUS DE MEERDEREKERK

Heilig Hartplein 1, Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Het is niet mogelijk de toren te beklimmen.

De Sint-Jacobuskerk is gegroeid tot zijn huidige omvang vanuit een kapel, daterend uit het eind van de 14^e eeuw (het huidige priesterkoor). Deze werd verbouwd rond 1450 en als parochiekerk in 1533 uitgebreid met een schip en zijbeuken. Na de reformatie werd de kerk tussen 1630 en 1798 gebruikt door de protestanten. Tijdens deze periode werd de toren in 1752 afgebroken. In 1807 gaf koning Lodewijk Napoleon de kerk terug aan de katholieken, die het gebouw na enkele jaren lieten restaureren door architect G. Heessels. Deze restauratie kwam gereed in 1822. Een nieuwe, neogotische toren werd aan de kerk toegevoegd in 1899, een ontwerp van C.J.H. Franssen. Op advies en naar ontwerp van Joseph Cuypers (zoon van de bekende architect P.J.H. Cuypers) werden ten slotte in 1927 twee grote zijkapellen aan het koor toegevoegd. Sint Jacobus de Meerdere, patroonheilige van de kerk, is ook bekend van de pelgrimage naar Santiago de Compostella.

23 BOER GOOSSENS hotel - café - restaurant

Heilig Hartplein 2, Den Dungen

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Startpunt caféroute Den Dungen.

Het huis Heilig Hartplein 2 in Den Dungen is gebouwd in 1706 door herbergier Hendrik Venrooij. Vanaf 1776 is het in bezit van voorouders van de huidige eigenaars. In 1795 woont en werkt Hubertus Goossens met zijn gezin in het huis en herberg tegenover de kerk in Den Dungen. Een eeuw later, in 1898 werd na een Petrus en een Johannes weer een Hubertus eigenaar van de herberg. Zijn beeltenis siert nog steeds het drukwerk van de zaak. Na zijn voortijdig overlijden zette zijn ‘Weduwe H. Goossens’, het café met bakkerij en consumptiebedrijf samen met haar kinderen voort. In 1912 werd het café uitgebreid met een zaal. De oudste zoon van eerdergenoemde weduwe, uiteraard weer een Hubertus, nam in 1948 de zaak over. Hij was getrouwd met Bertha van Pinxteren uit Berlicum. Bertha was jaren als kokkin werkzaam geweest bij de families Van Lanschot en Van Rijckevorsel en voorzichtig werd een begin gemaakt met de culinaire traditie van ‘Boer Goossens’. In 1956 werd een bescheiden restaurant (25 zitplaatsen) en hotel (8 kamers) gebouwd, in de loop der jaren regelmatig uitgebouwd en gemoderniseerd tot het huidige bedrijf.

24 MUZIEKKIOSK

Dorpstraat, Gemonde

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Om 13.00 uur optreden van de Gimmese Kapel.

De kiosk werd op 5 oktober 1946 in gebruik genomen door de Gemonde muziekvereniging Sint-Lambertus. Dertig jaar later, op 16 oktober 1976, brandde het bouwwerk af. In datzelfde jaar was al eerder geprobeerd brand te stichten. De schade kwam uit op een bedrag van 20.000 gulden. Met het geld werd een nieuwe kiosk gebouwd. De kiosk en het terrein eromheen werden na verloop van tijd echter onderwerp van discussie én frustratie in het dorp. De plek was slecht onderhouden en was behoorlijk aan het verpauperen. In goed overleg tussen bewoners en gemeente werd het gebouwtje in 2010 gerenoveerd. De kiosk werd voorzien van een nieuw trapje, reling en vloer. Ook is deze opnieuw geschilderd en zijn nieuwe bedrading, verlichting en een nieuwe rieten kap aangebracht. Tijdens de Gemonde kermis van dat jaar werd de vernieuwde kiosk officieel geopend. De gemeente Sint-Michiëlgestel werd toen eigenaar van de kiosk en de bijbehorende grond zorgde voor het beheer van de plek.

25 CAFÉ 'DE SCHUIF'

Dorpstraat 30, Gemonde

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Van 11.00 tot 13.00 uur demonstratie handboogschieten door handboogschutterij Recht door Zee.
- Expositie mini-kermis van Bert van Houten.

Officieel heet dit café De Zwaan, zoals blijkt uit de afbeelding boven de ingangdeur, maar iedereen in Gemonde kent het als De Schuif. Deze plek van vertier wordt al vijf generaties gerund door de familie Verbruggen, sinds 2008 door Frie en Miranda. Het café en de zaal bieden onder andere onderdak aan Fanfare Sint Lambertus en de uit 1895 daterende Handboogschutterij Recht door Zee.

26 SINT-LAMBERTUSKERK

Sint Lambertusweg 122, Gemonde

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend rondleiden

De Sint-Lambertuskerk is in 1923-1924 gebouwd naar ontwerp van de architect Wolter te Riele in neogotische vormen. De eerste tekeningen dateren al uit de periode 1912-1914. Het is niet geheel duidelijk waarom de bouw uiteindelijk 10 jaar op zich heeft laten wachten, maar het is aannemelijk dat de onzekere politieke en financiële situatie na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hierbij een rol heeft gespeeld. Het schip telt drie traveeën. De centraal in de westgevel gelegen toren bestaat uit vier, zich verjongende geledingen en wordt bekroond met een leien gedekte tentspits. De kerk is sober geornamenteerd met spitsboogvensters, nissen en keperbogen. In het iets verhoogde koor wordt veel van de lichttoetreding weggenomen door het orgel dat zich oorspronkelijk op de orgeltribune in de toren bevond.

27 BEGRAAFPLAATS DE HOGERT

De Hogert 5, Gemonde

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Bij een plek van vertier denk je niet meteen aan een kerkhof, maar toch krijg je door een bezoek aan deze plaats een beter beeld van het wel en wee van een dorp als Gemonde. Uit opgravingen is gebleken dat hier al in

de Romeinse tijd mensen woonden. In de tijd van Sint-Willibrord is hier het eerste kerkje gebouwd, later enkele malen vergroot en vervangen. Enkele jaren geleden zijn op het nieuwe kerkhof 16^e-eeuwse grafstenen gevonden van een Gemonenaar, die vermoedelijk hier heeft gewoond. De Heemkundevereniging heeft ervoor gezorgd dat deze stenen in de kapel te bezichtigen zijn.

SINT-MICHIELSGESTEL

28 TOREN

Petrus Dondersplein 13,
Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Beklimming mogelijk om 11.30, 12.30, 13.30, 14.30 en 15.30 uur, maximaal 15 personen.

De toren is een overblijfsel van de middeleeuwse kerk uit het midden van de 15^e eeuw. Hij is qua architectuur verwant aan die van Vught. De toren is opgetrokken uit bakstenen met tufstenen speklagen, overhoekse steunberen en een uitgebouwde traptoren. De toren heeft drie geledingen met in elke geleding geprofileerde spitsboognissen. In de bovenste, open spitsboognissen zitten de galmgaten. Het mechanisch torenuurwerk uit 1937 is van Jos van de Kerkhof en heeft een elektrische opwinding. De toren is gerestaureerd in 1937 en in 2012.

29 MUSEUM VOOR DOVENONDERWIJS

Theerestraat 41/42,
Sint-Michielsgestel
(Ingang hoofdgebouw Koninklijke Kentalis)

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Om 12.00, 13.30 en 15.00 uur rondleiding om het gebouw onder leiding van een gids.

Dit monumentale complex aan de Theerestraat werd gebouwd in 1908-1910 als Instituut voor Doven en is ontworpen door architect J.H.H. van Groenendael. De zorginstelling werd in 1840 opgericht onder leiding van de priester Martinus van Beek, die met behulp van gebarentaal en schrift, het katholieke geloof overbracht aan doven. Het hoofdgebouw heeft architectonische kenmerken van vooral neogotiek en neorenaissance. Dit komt onder meer tot uiting in de vormgeving van de ornamenten in de gevels en detaillering van het metselwerk.

In het museum voor Dovenonderwijs zijn op dit moment drie exposities.

- 1 François Mes. Schilder van religieuze kunst.
- 2 Doctor A. van Uden. Priester en grondlegger van de reflecterende moedertaal methode (= spraakmethode).
- 3 Het hoofdgebouw van Kentalis.

Op korte termijn zal Kentalis, het voormalige Instituut voor Doven, dit historische gebouw verlaten. Het hoofdgebouw is vandaag niet toegankelijk. Later in het jaar worden er door het museum rondleidingen verzorgd in het gebouw. Hiervoor kunt u zich vandaag in het museum aanmelden.

30 HEILIGE MICHAËLKERK

Nieuwstraat 34,
Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 13.00 uur tot 17.00 uur.

De Bossche architect H.W. Valk tekende in 1929 voor het ontwerp van deze kerk. Het bevat een mengeling van expressionistische, ambachtelijk-traditionele en op de gotiek geïnspireerde vormen. Het geheel doet denken aan de art-decostijl. Het is een driebeukige, bakstenen kerk zonder transept, met toren en lichttoren boven de viering. De daken zijn met leien gedekt. De kerk heeft een opvallende toren met een overhoekse, vierkante spits tussen de topgevels en wordt geflankeerd door twee ronde kapellen met kegeldaken. Aan de noordzijde bevindt zich de rechthoekige, voormalige sacristie. Het gebouw heeft een onconventionele opbouw met een zeer goed zicht op het altaar. Door de zijbeuken en zuilengangen heeft het een fraaie ruimtewerking. Het kerkmeubilair bevat onder meer een monumentaal tweeklaviers Loret-orgel uit 1876, een kruisgroep uit 1839, een kruisweg van W. Geraedts (1927) en een doopvont uit circa 1800 met smeedijzeren voet uit de 16^e eeuw.

31 BUITENLOKAAL HAANWIJK

Haanwijk 4a, Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Om 11.30, 13.00 en 14.30 uur startpunt van een unieke wandeling onder leiding van een gids langs diverse monumenten zoals 't Vaantje, Oud Herlaer, het oude bakhuisje etc.
- Verruil het vaste land voor het water en stap in een bootje van de Vestingfietsen/ Hertogboeren. Er is een doorlopende vaartocht van en naar Halder (start bij de steiger bij Out Herlaer).

Op Landgoed Haanwijk heeft Stichting Het Noordbrabants Landschap een informatiecentrum. Het bestaat uit Museum Romeins Halder, de Kindermoestuin Haanwijk en een buitenlokaal. In het buitenlokaal is een kleine expositie over het leven van de das, zijn er opgezette dieren, informatiepanelen over de Dommel, de waterflora- en fauna, beheer van Brabants Landschap en van kunstschilder Leon Adriaans.

Voor meer info: haanwijk4a@gmail.com

32 MUSEUM ROMEINS HALDER *voorheen Oudheidkundig Museum*

Haanwijk 5b, Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Sinds juni 2017 zit Museum Romeins Halder in de verbouwde wederopbouwschuur op het landgoed. Gebouwd in de sobere stijl van vlak na de oorlog, tijdens de wederopbouwperiode. De karakteristieke stijl is na de verbouwing nog steeds goed te zien. In het museum is een tentoonstelling van bijzondere archeologische vondsten, waaronder een vondst van 4800 Romeinse munten.

33 HUIZE HAANWIJK

Haanwijk 1, Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Openstelling benedenverdieping.

Huize Haanwijk is een in oorsprong 17^e eeuwse bakstenen gebouw. Het had in de basis een rechthoekige plattegrond onder schilddak met leien gedekt. Haanwijk kende twee bouwlagen van vijf traveeën met zeslichtvensters. In de 19e eeuw is het westelijk deel van het huis afgebroken, waarbij het bouwvolume met ongeveer een derde verkleind is. Hier is nu een serre-achtige uitbouw van één laag met afgeschuinde hoeken onder plat dak. Op de westpunt van het dak staat een zeskanten dakruiter met ui-vormige bekroning, op de oostelijke punt een forse schoorsteen. Door het afbreken van een deel van het huis is de voorgevel (op het zuiden) niet exact symmetrisch meer. Na een uitvoerige restauratie kan men hier nu dineren. Echt een plek van plezier!

34 VEERHUIS 'T VAANTJE

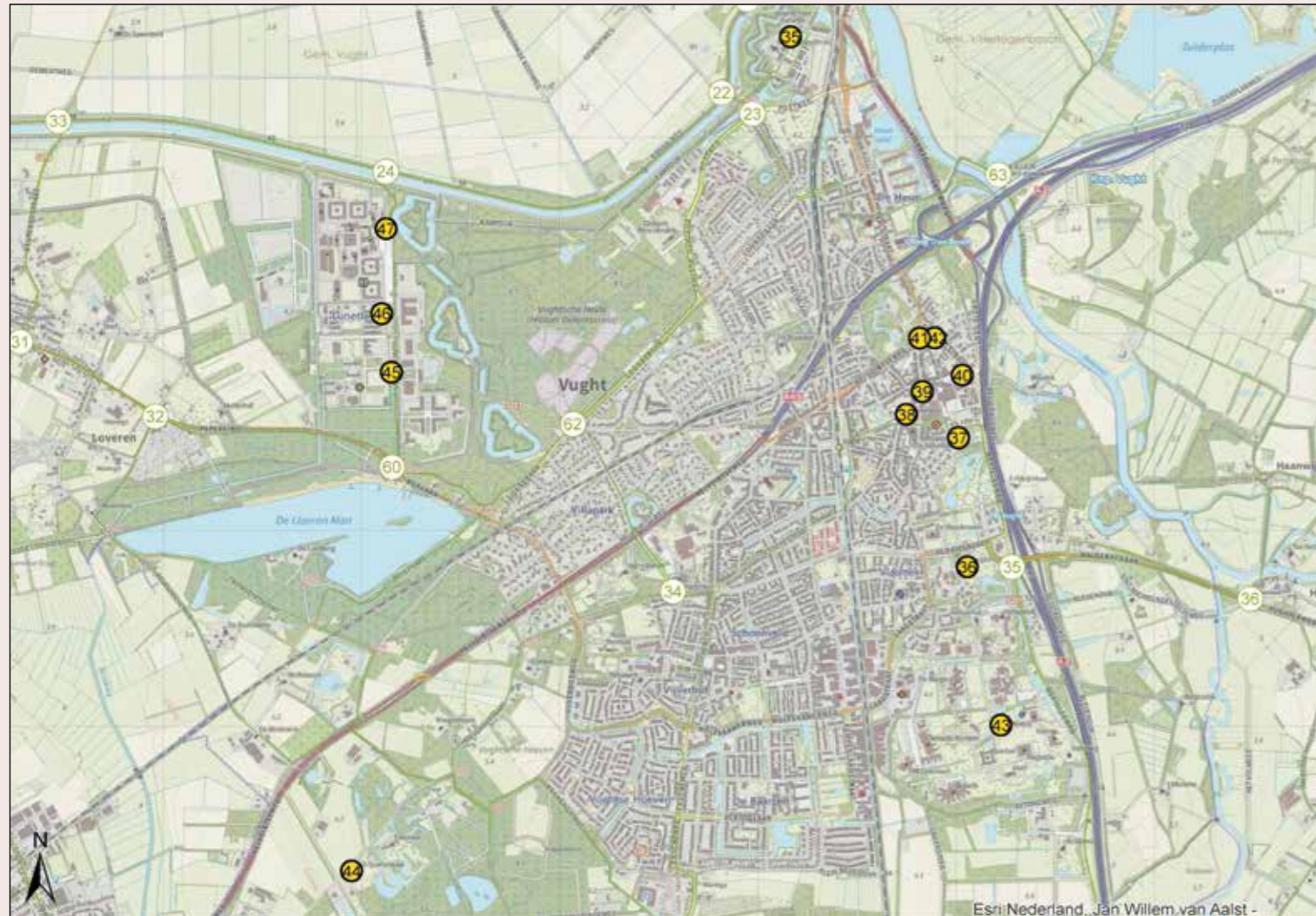
Haanwijk 9, Sint-Michielsgestel

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Tegenover theehuis zandpad nemen.

Op een van de mooiste plekjes van Sint-Michielsgestel staat een wonderlijk gebouwtje. Het lijkt een oude toren van een afgebroken kasteel. Het ligt aan de binnenzijde van een bocht in de Dommel, even voorbij de samenvloeiing van de Dommel met de Essche stroom. Het gebouw wordt 't Vaantje genoemd. Over de functie van het gebouw en de betekenis van de naam bestaan verschillende verklaringen. Er is sprake van een 'duifhuis' van het nabijgelegen huis Haanwijk of een oude wachtpost. Het fungeerde ook enige tijd als veerhuis. De beboste heuvel er tegenover heeft in oude registers de naam van 'Fennen' of 'Fenrich Horstken'; een naam die wijst op 'vaan' en 'vaandrig'. Het vierkante gebouwtje, een 'stenen kamer', zou dateren uit de 17^e of 18^e eeuw. Het bakstenen gebouw heeft een hoog souterrain en schilddak. De kloosterkozijnen met kleine roeden werden tijdens de restauratie van 1965 aangebracht.

VUGHT

VUGHT

35 Fort Isabella <i>Reutse Dijk 1-24</i>	66	41 Sint-Lambertustoren <i>Helvoirtseweg 7</i>	69
36 Landgoed Huize Bergen <i>Glorieuxlaan</i>	66	42 Sint-Lambertuskerk <i>Helvoirtseweg 5</i>	69
37 Raadhuis Vught 'Leeuwenstein' <i>Leeuwensteinplein 5</i>	67	43 Zorgpark Voorburg Reinier van Arkel <i>Watertorenlaan 11</i>	70
38 Patronaat Rozenoord <i>Sint Elizabethstraat 1</i>	67	44 Oud Sparrendaal <i>Sparrendaalweg 5</i>	71
39 De Petrus <i>Heuvel 4</i>	68	45 Geniemuseum <i>Lunettenlaan 102</i>	71
40 Gripshuis <i>Marktveld 3</i>	68	46 Barak 1B <i>Atlantis 1b</i>	73
		47 Nationaal Monument Kamp Vught <i>Lunettenlaan 600</i>	73

VUGHT

WETHOUDER PETER PENNINGS OVER OPEN MONUMENTENDAG

Monumentale 'plekken van plezier'. Daar gaat het om, de komende Open Monumentendag. Mooi, maar wat zijn de plezierige plekken in een gemeente? Nou, dat zijn de plaatsen waar mensen zich vermaakten en ontspannen in een tijd dat plezier vooral een collectief genoeg was en gedeelde pret dubbele pret betekende. Denkt u aan musea, parken, cafés, kantines en bioscopen, inclusief de nostalgische 'Roxy's' uit het lied van de Vreemde Kostgangers. Vaak monumentaal in gebouw én beleving. Laten we er weer een beetje plezier maken, deze Open Monumentendag.

'Plekken van plezier' zullen voor veel mensen verweven zijn met nostalgie. We kwamen er al toen we jong waren, met onze vrienden en vriendinnen en met de bravoure van de jeugd. We schiepen herinneringen, door de tijd verzacht, waarop het goed terugkijken is. Soms met een beetje weemoed. Het mogen dan monumenten zijn met een fraaie architectuur of bijzondere gevel, het zijn ook monumenten in ons geheugen. Soms zelf in ons hart.

De Vughtse plekken van plezier zijn divers. Sommige liggen voor de hand, zoals het oude Patronaat Rozenoord, de voormalige bioscoop, en het Geniemuseum, als plaats van samenkomst en bezoek, maar ook als het Huis van het Regiment Genietroepen.

Andere plekken liggen minder voor de hand. Hun 'plezier' is niet de oorspronkelijke, maar een latere roeping, zoals het florerende Fort Isabella, vol van sfeer, gezelligheid en creativiteit. En nog altijd zeer bezienswaardig.

En ja, eerlijk gezegd hebben we een beetje gesmokkeld. Want niet alle Vughtse monumenten die u op deze Monumentendag kunt bezoeken, zijn plekken van plezier. Soms zelfs in tegendeel. Maar we willen ze u niet onthouden, de jaarlijkse klassiekers zoals Landgoed Huize Bergen, het 'ingepakte' Vughtse Raadhuis, het altijd indrukwekkende Nationaal Monument Kamp Vught en De Petrus. Maar er wacht u meer bijzonders en moois op uw bezoek. Ik nodig u van harte uit en wens u vooral veel plezier.

35 FORT ISABELLA

Reutse Dijk 1-24, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Doorlopend historische 'instap' rondleidingen en bezoek aan tentoongestelde collecties.

Fort Isabella heeft vanaf het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) deel uitgemaakt van de Bossche verdedigingswerken. Het stervormig gebouwde fort beheerste samen met Fort Sint-Anthonie de zuidelijke toegangsweg naar de stad. Van het Spaanse fort zijn alleen de contouren van de wallen en het 18^e-eeuwse poortgebouw bewaard gebleven. De overige bebouwing op het terrein kwam met name tot stand in 1915-1917 en vormde de Isabella-kazerne. Van 1922 tot 1940 werd hier het bijzondere Regiment Wielrijders gehuisvest. Tot jaren na de Tweede Wereldoorlog was de kazerne als zodanig in gebruik. Daarna was het tot 2007 asielzoekerscentrum. In 2015 is de Isabella Groep eigenaar geworden van Fort Isabella en wordt het gebruikt door diverse bedrijven en als woonplek voor studenten. De Isabella Groep ontwikkelt het fort tot een unieke samenleving.

36 LANDGOED HUIZE BERGEN

Glorieuxlaan 1, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Het landhuis van Landgoed Huize Bergen werd in 1916 gebouwd in opdracht van de familie Fentener van Vlissingen-Roosenburg naar ontwerp van architect J.H. Hanrath. Het 16 hectare grote park rondom de villa met vijver, vogeleiland, boomgaard en kassen werd eveneens aangelegd in de 19^e eeuw. Op het landgoed bevinden zich ook nog een Koetshuis, een dienstwoning en een Bloembinderij. In 1927 nam dochter Charlotte, samen met haar man Willem van Beuningen, intrek in het woonhuis. Dit sociaal bewogen echtpaar is door hun goede daden voor de gemeenschap van Vught niet onopgemerkt gebleven. Zo lieten zij in de jaren 30 arbeiderswoningen ('de huizen met de groene daken') bouwen en organiseerde mevrouw tijdens de oorlog de verstrekking van voedselpakketten aan gevangenen van Kamp Vught. Bij de verkoop van het landgoed in 1950 had Charlotte de wens dat het een maatschappelijke doel zou gaan dienen. Die wens wordt tot op de dag van vandaag nog steeds vervuld. Opbrengsten uit de exploitatie van Landgoed Huize Bergen komen namelijk ten goede aan ideële doelen via de Joannes Bosco Stichting. De stichting ondersteunt daarmee projecten in Brabant gericht op de ontwikkeling van jongeren.

37 RAADHUIS VUGHT 'LEEUWENSTEIN'

Leeuwensteinplein 5, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Neem via de steiger een kijkje bij de restauratiewerkzaamheden.

Een van de opvallendste gebouwen in de gemeente Vught is het fraaie raadhuis. Voordat dit gebouw daadwerkelijk als raadhuis gebruikt werd, stond het bekend als landhuis Leeuwenstein. In 1753 bouwde de beroemde jurist en historicus mr. Johan Hendrik van Heurn hier de eerste Villa Leeuwenstein. Zijn zoon Johan moest in 1794 op Leeuwenstein 's-Hertogenbosch overgeven aan de Franse generaal Pichegru. In 1901 liet de bankier Herman van Rijckevorsel de oude villa afbreken om plaats te maken voor de huidige Villa Leeuwenstein. Deze villa is gebouwd in een neogotische architectuur met statige trapgevels, kantelen en torens. In 1937 werd de villa door architect Valk verbouwd tot raadhuis. Veel (lokale) kunstenaars en ambachtslieden leverden een bijdrage. De buitenzijde werd wit geschilderd. Momenteel wordt het pand gerestaureerd.

38 PATRONAAT ROZENOORD

voormalige bioscoop

Sint Elizabethstraat 1, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Veel mensen hebben vroeger genoten van de films die gedraaid werden in gebouw Rozenoord. Niet alleen werd genoten van de films, maar ook van het gezelschap. Er zijn veel verkeringen ontstaan tijdens het filmbezoek. Echt een 'plek van plezier'. Rozenoord is in 1938 in gebruik genomen. De eerste filmreclame komt men tegen vanaf september 1939. In de oorlog was de bioscoop gesloten en waren er Duitse militairen gelegerd. Na de oorlog werd de bioscoop weer voortgezet. Bij de opkomst van de televisie verdween de bioscoop. Rozenoord was in de afgelopen jaren de thuisbasis van Anders Bezig Zijn, totdat deze stichting in 2018 verhuisde naar DePetrus.

Een filmreclame uit die tijd:

"Bioscoopzaal "Rozenoord" Vught, Zondag 26 nov. 4 en 8 u.: Het geweldige meesterwerk in kleuren "Robin Hood" met Ereroll Flynn, Olivia de Havilland. Een film met een adembenemende spanning.

Prijzen: middagvoorst. 25, 40, 60 ct. Avondvoorst. 30, 50, 80 ct. Mil. ben. rang Onderoff. 20 35 50.

Toegang boven 18 jaar."

39 DePETRUS

Heuvel 4, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Tentoonstelling 75 jaar bevrijding Vught.
- Mini-rondleidingen.

In het kader van de 'katholieke herleving' werd in 1884 in het centrum van Vught een nieuwe kerk gebouwd naar een ontwerp van architect Carl Weber. De kerk bevat elementen van neoromaanse stijl en Rijnlandse gotiek en veel schilderijen van de hand van Charles Grips. Twee torens aan de voorzijde van de kerk werden bij gebrek aan voldoende middelen nooit gebouwd. Tijdens de bouw vond in 1882 een ernstig ongeluk plaats. Het in aanbouw zijnde noordertransept stortte in, waarbij acht doden vielen. De aannemer werd hiervoor aansprakelijk gesteld en veroordeeld. In 2005 sloot het kerkbestuur de Petruskerk. Plannen om de kerk een andere bestemming te geven, verliepen moeizaam. Toch werd de kerk uiteindelijk gerenoveerd en biedt een spectaculair nieuw onderdak aan het Vughts Museum, de Openbare Bibliotheek, Stichting Anders Bezig Zijn en de Wereldwinkel. Het Amerikaanse tijdschrift Forbes noemde De Petrus een geslaagde herbestemming van een kerk en CNN nam De Petrus op in een lijstje van acht bibliotheken die laten zien dat deze voorziening ook in het digitale tijdperk toekomst heeft.

40 GRIPSHUIS

Marktveld 3, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

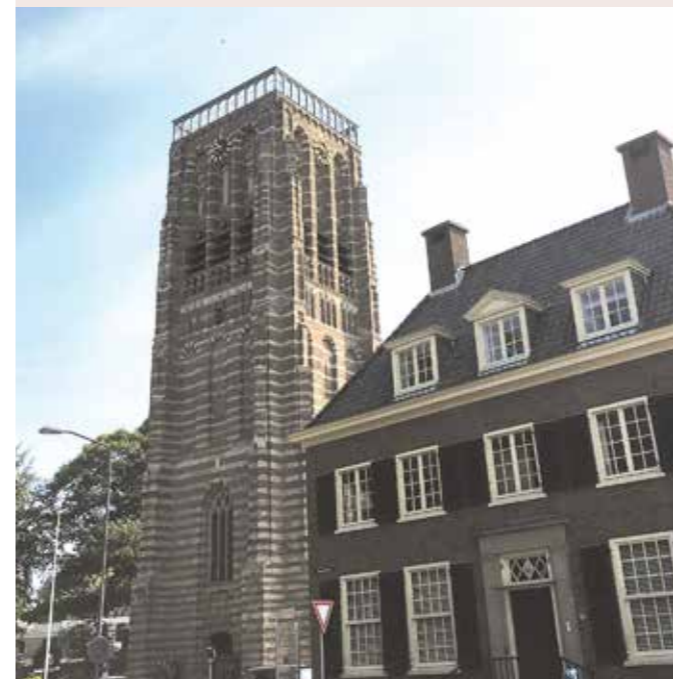

Dit huis werd in 1882 gebouwd door kunstschilder Charles Grips, op de fundamenten van herberg Het Wild Varken. Grips, afkomstig uit Grave, kreeg in Vught de opdracht om schilderijen te vervaardigen voor de nieuwe Sint-Petruskerk. Dat waren onder meer veertien kruiswegstaties en hoog in de kerk de 'Geheimen van de Rozenkrans', het levensverhaal van Jezus en Maria. Het atelier van Grips bevond zich op de eerste verdieping. De schilderijen voor de Petruskerk waren zo groot dat ze niet de trap af konden. Daarom had het atelier een groot raam, zodat de schilderijen zo naar buiten konden. Na Charles bewoonden zoon Ernest, een bekend restaurateur, en zijn zussen Hubertha en Caroline het pand. Tot 1975 woonde Magdalena van Bergen-Grips er met haar gezin. In latere jaren was er een galerie, met name dankzij Johanna van Dijk. In 2018 kreeg het 'Gripshuis' nieuwe eigenaren die het pand hebben gerenoveerd.

41 SINT-LAMBERTUS-TOREN

Helvoirtseweg 7, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Beklimming van de toren (voormalige uitkijkpost). Het is een steile klim! Van bovenaf hebt u prachtig zicht op het Vughtse deel van de Linie van Frederik Hendrik.

De Sint-Lambertus- of Vughtse Toren, gebouwd omstreeks 1500-1560 in baksteen met tufstenen speklagen, heeft drie geledingen waarvan vooral de bovenste twee rijk zijn vormgegeven. De natuursteen is waarschijnlijk hergebruikt van een tufstenen, romaanse voorganger van de gotische kerk. De eerste torenspits verdween in 1562. In 1629 diende de Lambertustoren als uitkijkpost voor Frederik Hendrik en de Staatse troepen. De Taalstraat bestond toen al en vormde de 'as' van de aanval op de stad. De Toren is nu eigendom van de gemeente Vught. Binnen bevinden zich twee plaquettes ter herdenking van de Vughtse oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

42 SINT-LAMBERTUS-KERK

Helvoirtseweg 5, Vught

- Open op zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

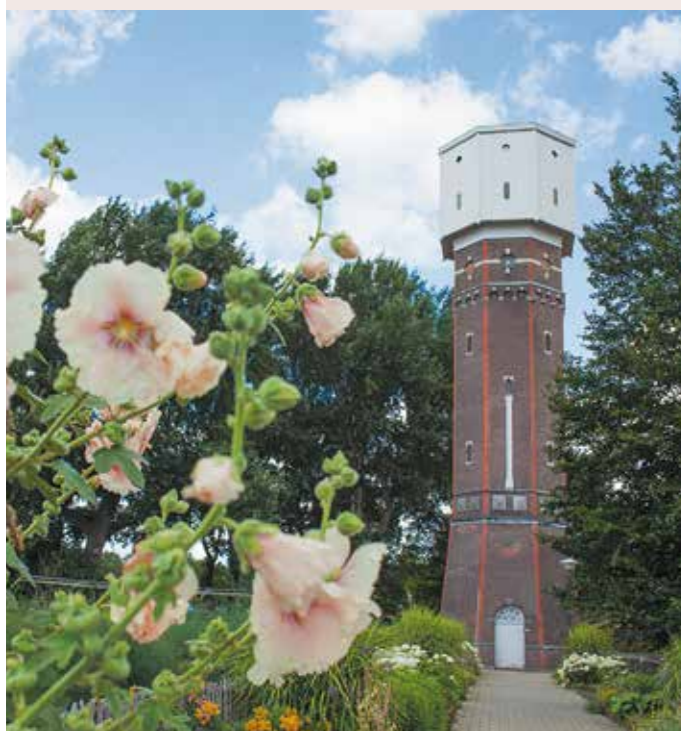

De Sint-Lambertuskerk is ontwikkeld van een pre-romaans kerkje (eind 10^e eeuw), via een romaans driebeukig kerkgebouw met recht, – later half rond – koor, naar een gotische kruiskerk met driezijdig gesloten koor (ca. 1400-1480). Dat de parochie is vernoemd naar Sint-Lambertus (672-705), die het zuidelijk deel van de lage landen heeft gekerstend, is een bevestiging van het feit dat het hier om een zeer oude parochie handelt: deze bestond al omstreeks het jaar 700. Toen prins Maurits in 1603 tevergeefs de stad 's-Hertogenbosch belegerde, liep de kerk door brand grote schade op, waarbij het schip instortte. De kerk werd daarna provisorisch hersteld. Sinds het beleg van 1629 wordt de kerk gebruikt door de protestanten. In 1821 werden de muren van het schip gesloopt, waardoor de grote toren los kwam te staan van de kerk. In het interieur bevinden zich diverse bezienswaardige zaken zoals oude grafzerken, een 17^e-eeuwse preekstoel en een onlangs door Michel van de Laar gerestaureerd monumentaal rouwbord van Christiaan Paulus van Beresteyn († 1758), heer van Maurick.

43 ZORGPARK VOORBURG REINIER VAN ARKEL

Watertorenlaan 11, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Tussen 11.00 en 15.00 uur start er ieder uur vanuit Kadoshop 'de Brandweerkazerne' een wandeling over het Zorgpark. De wandeling is ongeveer 3 kilometer lang en duurt 1,5 uur. Maximaal 20 personen per wandeling.
- Vanaf 12.00 uur is de kapel geopend.

De oorsprong van Zorgpark Voorburg voert terug tot 1885. Op het landgoed werd toen een psychiatrisch ziekenhuis gevestigd. Het terrein werd opgezet in de vorm van een Engels landgoed met een tuin in Engelse landschapsstijl die als zodanig nog te herkennen is. Er werd op het landgoed veel gebouwd maar ook weer veel gesloopt door veranderende ideeën in de geestelijke gezondheidszorg over de manier waarop cliënten het

beste behandeld en gehuisvest konden worden. Van het oorspronkelijk 19^e-eeuwse idee dat zij het beste afgezonderd van de maatschappij in de rust van natuur konden verblijven is niet veel meer over. Vandaag de dag biedt het Zorgpark ook ruimte aan andere zorgvoorzieningen. Tijdens de rondwandeling over het landgoed ziet u mooie oude bomen, hoort u uitbundig vogelgekwetter en passeert u enkele gebouwen uit het begin van de 20^e eeuw. U ontvangt een interessante uitleg over de denkbeelden in de geestelijke gezondheidszorg van toe en nu. Ook kunt u gedichten en gedachten lezen van patiënten van Reinier van Arkel, de 'Wandelende Gedachten'. Zij staan verspreid op het terrein meestal aan de rand van de weg of het voetpad opgesteld. In de Kadowinkel 'De Brandweerkazerne', gelegen naast de Dierenweide, kunt u voorafgaand aan of na de wandeling terecht voor een hapje en een drankje.

44 OUD-SPARRENDAAAL

Sparrendaalseweg 5, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Rondleidingen over het landgoed met interessante historische informatie.
- Alleen het buitenterrein is opengesteld.

Oud-Sparrendaal was een villa, die omstreeks 1800 werd gebouwd door Thomas van Rijckevorsel. In 1899 kocht de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria (de paters van Scheut) het landgoed. Al snel bleek het landhuis te klein. De laagbouwvleugel van de villa werd in 1900 afgebroken en vervangen door een gebouw met drie verdiepingen. In 1903 werd daar een kapel aan toegevoegd. In 1930 werd een nieuw complex op het landgoed gebouwd als kleinseminarie: het Missiecollege Sint-Franciscus Xaverius. Ook werd een klooster gebouwd voor de zusters van de Choorstraat, die de verzorging op zich namen. Al deze gebouwen zijn inmiddels verdwenen. Alleen Oud-Sparrendaal is nog over. Sinds 1993 is het Brabants Landschap de eigenaar. Sinds 1996 zijn de Brabantse Monumentenwacht en het Monumenten Fonds Brabant er gehuisvest.

45 GENIEMUSEUM

Lunettenlaan 102, Vught

- Open op zondag van 11.00 tot 17.00 uur.
- Speurtocht voor kinderen.

Het gebouw waarin het Geniemuseum is gevestigd – gebouw κ van de Van Brederodekazerne – maakte vroeger deel uit van het 'Konzentrationslager Herzogenbusch'. Tijdens de oorlogsjaren was het gebouw in gebruik als kampkeuken. Delen van het gebouw zijn zoveel mogelijk in de originele staat teruggebracht. Het Geniemuseum is tevens het Huis van het Regiment Genietroepen: een ontmoetingsplaats voor alle actieve en oud-genisten en hun achterban. In het Geniepark, de buitenexpositie van het museum, staan allerlei constructies, bruggen en voertuigen die getuigen van de creativiteit van de genie. Het is vandaag ook mogelijk een bunker uit de 'koude oorlog' te bezoeken!

**VOOR DE TOEKOMST
VAN ONS VERLEDEN**

Nico de Bont is al ruim 50 jaar specialist in klassieke restauratie, hedendaagse herbestemming en planmatig onderhoud van historisch erfgoed. Met liefde voor het vak en kennis van de nieuwste technieken werken onze medewerkers dagelijks aan een grote variëteit aan historische werken. Door continue ontwikkeling creëren wij duurzame waarde voor monumenten en erfgoed, zodat dit waardevolle vastgoed behouden kan blijven voor de toekomst. **MAAK DE TOEKOMST**

46 BARAK 1B

Atlantis 1B, Vught

- Open op zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

Barak 1B is de laatst overgebleven barak van het voormalige Konzentrationslager Herzogenbusch, een uniek oorlogserfgoed en plaats van herinnering. Deze barak is de plek bij uitstek waar Nationaal Monument Kamp Vught de gelaagde geschiedenis van deze historisch zo beladen plaats kan tonen.

De expositie bestrijkt vier periodes: het concentratiekamp (1943-1944), het opvangkamp voor Duitse burgerevacués uit het grensgebied (1944-1945) en het interneringskamp voor NSB'ers, van collaboratie (1944-1949). Sinds 1951 is een deel van het kamp in gebruik als woonoord Lunetten voor Molukse ex-KNIL-militairen en hun gezinnen. In barak 1B komen de lotgevallen samen van tienduizenden mensen die vanaf 1943 noodgedwongen op deze plaats verbleven. Verhalen over vertwijfeling en hoop, over dromen en idealen. Over bewuste keuzes en het toeval, over trauma's en taboes.

47 NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT

Lunettenlaan 600, Vught

- Open op zondag van 12.00 tot 17.00 uur.
- Alleen het buitenterrein is opengesteld.

Kamp Vught was tijdens de Tweede Wereldoorlog het enige SS-concentratiekamp in West-Europa buiten nazi-Duitsland. De SS had behoefte aan ruimte omdat de doorgangskampen in Amersfoort en Westerbork de toenemende stroom gevangenen niet meer konden verwerken. Konzentrationslager Herzogenbusch, in de volksmond al snel Kamp Vught, werd opgezet naar het model van SS-kampen in nazi-Duitsland. Het viel rechtstreeks onder commando van het SS-hoofdkantoor in Berlijn. Het Herinneringscentrum wordt momenteel verbouwd en uitgebreid. Buiten ziet u aan de hand van de natuurstenen maquette hoe groot het kamp is geweest en hoeveel gebouwen er stonden. Het kamp was omheind met een dubbele rij betonnen palen met prikkeldraad en een gracht. Buiten het kamp stond om de honderd meter een wachttoren, waarvan u reconstructies ziet. Op het museumterrein vindt u het authentieke crematorium en het monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers van het Kindertransport. De nagebouwde barak laat zien hoe de gevangenen werden gehuisvest.

ORLY/ENDEVOETS GRUPE

buitengewoon onderhoud

We zijn allemaal trots op 's-Hertogenbosch. De historische panden geven hét karakter aan deze bourgondische wereldstad. En ik mag werken aan het behoud van deze prachtige monumenten. Dat geeft een machtig gevoel. Trots op 's-Hertogenbosch én op mijn werk! Ik kan niet anders zeggen dan dat ik een prachtbaan heb.

Ter uitbreiding van ons team zijn wij op zoek naar:

GEVELMEDEWERKERS (fulltime)

Kom bij ons werken!

We hebben zoveel (monumentale) panden in onderhoud dat wij nog wel wat handen kunnen gebruiken. Zie jij het ook wel zitten om vol trots en dus met andere ogen naar monumentale panden te kijken, omdat jouw werk in dit erfgoed zit? Laat dan alsjeblieft snel van je horen!

Samantha van Erp- Hooijmaijers: hr@orlyenendevoets.nl, 073 - 631 50 00

Op www.orlyenendevoets.nl/vacatures lees je meer over de functies.

Trots op
(mijn werk in)
's-Hertogenbosch!

WATERTOREN

Hinthamereinde 73,
's-Hertogenbosch

- Open op zaterdag en zondag van 10.00 tot 17.00 uur.

Omdat in de 19^e eeuw de kwaliteit van het drinkwater uiterst slecht was, werd in 1885 de watertoren als onderdeel van een waterleidingnetwerk gebouwd. Het water was afkomstig uit het grondwater nabij het dorp Nuland. Het kloeke gebouw met kantelen, ontworpen door J. Kalf, lijkt eerder een verdedigingstoren. Oorspronkelijk telde de watertoren twee tussenverdiepingen. Eén daarvan, de inspectievloer, bevindt zich onder de rechthoekige, uit geklonken plaatstaal vervaardigde vlakbodemreservoirs. In de loop der tijd zijn er diverse extra vloeren in gebouwd.

De watertoren heeft als zodanig gefunctioneerd tot 1974. In 2013 is de watertoren gerestaureerd en verbouwd om dienst te doen als huisvesting voor bedrijven. Hierbij zijn de markante natuurstenen en smeedijzeren hoekornamenten op de toren gereconstrueerd. Nu is op de begane grond café Herman gehuisvest. Vanaf het dak heb je een prachtig uitzicht over de stad.

COLOFON

PRODUCTIE & EXPLOITATIE

Gemeente 's-Hertogenbosch

TEKSTEN

Afdeling Erfgoed gemeente 's-Hertogenbosch

VORMGEVING EN OPMAAK

Nika grafische vormgeving, Vught

FOTOGRAFIE

Afdeling Erfgoed, Jac. Biemans, Veronica Dénis, Johan van den Eijnden, Antwan Hoedemakers, Fotobureau Lens, Joep Mol, Karin Peters, Angeline Swinkels, Gijs Timmermans, Jef van Veldhoven en Celestine Vugts

Foto omslag: Marc Bolsius

Dit magazine is een uitgave van het comité Open Monumentendag in samenwerking met de gemeenten 's-Hertogenbosch, Vught en Sint-Michielsgestel in het kader van Open Monumentendag 2019.

Dit magazine wordt in een oplage van 80.000 exemplaren gedrukt. Verspreiding geschiedt huis aan huis in de gemeenten 's-Hertogenbosch, Vught en Sint-Michielsgestel. Het magazine is ook verkrijgbaar via Stadhuis, vvv, Bibliotheek, gemeentekantoor Vught en gemeentehuis Sint-Michielsgestel en de opengestelde monumenten.

Met speciale dank aan de afdeling Erfgoed van de gemeente 's-Hertogenbosch en alle vrijwilligers. Digitaal is het magazine te zien op www.s-hertogenbosch.nl en www.openmonumentendag.nl.

Sneller met de **fiets**

Kom je naar Open Monumentendag op 14 of 15 september? Pak de fiets! Zo bezoek je makkelijk en snel de vele prachtige monumenten in onze stad. En help je mee 's-Hertogenbosch bereikbaar en gastvrij te houden.

Ken jij de voordelen van onze bewaakte gratis fietsenstallingen?

Ruime openingstijden. Schone toiletten. Gratis leenbuggy's. Handige kluisjes voor je spullen. Gratis oplaadpunten voor je elektrische fiets.

Meer tips over hoe je de stad makkelijk, snel en handig kunt bezoeken? Kijk op www.bezoekdenbosch.nl/nl/hoe-kom-ik-er

WELKOMVERDER

BEZOEK JE DE OPEN MONUMENTENDAG?

PARKEER OP ÉÉN VAN DE DRIE P+R TRANSFERIA

Parkeer voordelig aan de rand van 's-Hertogenbosch. Pak een leenfiets op het transferium. Zo bezoek je makkelijk en snel de monumenten in onze stad. Of laat je door de bus naar de binnenstad brengen.

P+R TRANSFERIUM
DEUTERSESTRAAT

Deutersestraat 2D
's-Hertogenbosch

P+R TRANSFERIUM
DE VLIERT

Stadionlaan 9
's-Hertogenbosch

P+R TRANSFERIUM
PETTELAARPARK

Pettelaarpark 59
's-Hertogenbosch